

Directa

publicació quinzenal

Núm 379

Del 24/2 al 9/3 de 2015

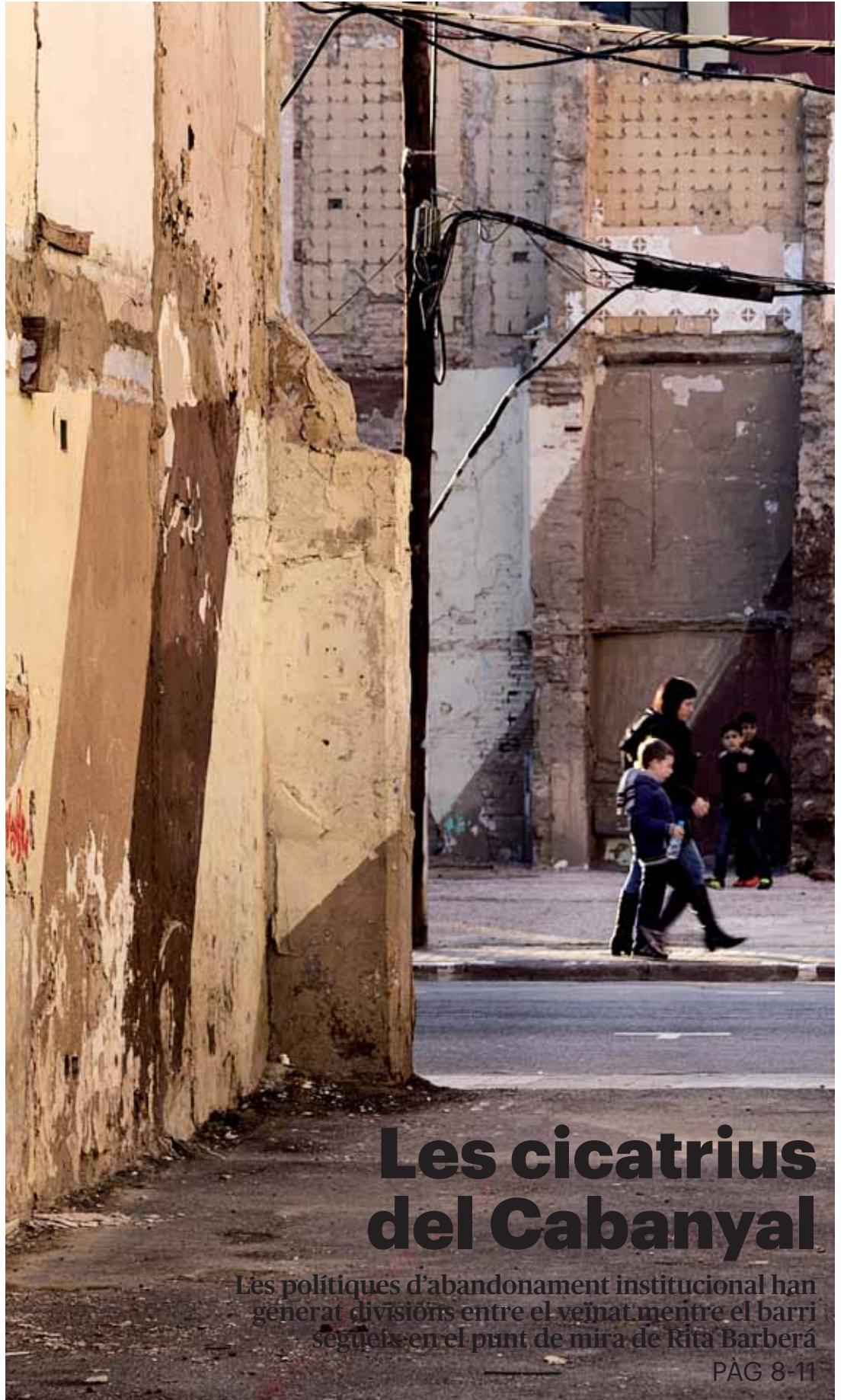
2 €

www.directa.cat

El menyspreu de l'Estat espanyol dificulta l'exhumació de fosses comunes de la Guerra Civil **3-7**

Coca-Cola usa tàctiques dilatòries per boicotejar la reobertura de la seva planta a Fuenlabrada **20-21**

El passat 23 de gener va morir Pedro Lemebel, referent de la dissidència al Xile contemporani **26-29**

Les cicatrius del Cabanyal

Les polítiques d'abandonament institucional han generat divisions entre el veïnat mentre el barri segueix en el punt de mira de Rita Barberá

PÀG 8-11

/ CHRISTIAN VILLALBA ALCAIDE

D Directa

publicació quinzenal

EDITA:
Associació per la Difusió Sense Límits (ADSL)
C. Riego núm. 37 baixos esquerra
08014 Barcelona
Tel: 935 270 982 / Mòbil: 661 493 117
directa@directa.cat
www.directa.cat

DIPÒSIT LEGAL: GI-1528-2005

LICÈNCIA CREATIVE COMMONS:
Reconeixement-No Comercial-Sense Obra
Derivada 2.5

Aquesta publicació intenta escriure amb
un llenguatge no sexista i no androcèntric

La Directa no comparteix necessàriament
les idees expressades als articles d'opinió

QUI SOM?

Comunitat Directa

Jordi de Miguel
Estirant del fil
David Bou i Victor Yustres
Al peu del canó
Marc Rude i Jesús Rodríguez
Miralls
Gemma Garcia
Cruïlla
Maties Lorente
Impressions
Adrián Crespo i Isabel Benitez
Roda el món
Oriol Andrés i Roger Suso
Poca Broma
Rafael Morata
Expressions
Oriol Fuster
La indirecta
Alex Romaguera
Coordinació web
Manel Ros i Oriol Fuster
Audiovisuals
Victor Alonso
Fotografia
Victor Serri i Natàlia Virgili
Il·lustració
Núria Frago, Ricardo Hermida i Andrea Lucio
Correcció
Laia Bragulat
Edició
Ignasi Franch
Compaginació
Roger Costa Puyal
Disseny gràfic
Jose Téllez, Sergio Espin, Núria Ribes
i Hugo Cornelles
Programació web
Projecte Ictineo
Administració
Karminha
Difusió i Publicitat
Ferran Domènech
Comercial
Pau Fabregat

CORRESPONSALIES:

Baix Llobregat, Berguedà, Barcelonès
Nord, El Camp, Girona, L'Horta, Manresa,
Maresme, Menorca, Osona, La Plana Alta,
Ripollès, Sabadell, Solsonès, Terrassa, Terres
de l'Ebre, Terres de Ponent, Vallès Oriental.

CONTACTES:

General directa@directa.cat
Redacció redaccio@directa.cat
Cultura expressions@directa.cat
Subscripcions subscripcions@directa.cat
Publicitat publicitat@directa.cat
Distribució distribucio@directa.cat

La 'Directa' ja camina al País Valencià

Les presentacions de la 'Directa' a València i Castelló han derivat en la creació de dos equips de treball / CHRISTIAN VILLALBA

Pau Fabregat / Maties Lorente

@La_Directa

El passat mes de desembre, un grup de persones de la DIRECTA van baixar al País Valencià per presentar el projecte a Castelló i València. La intenció era oferir les plataformes de la publicació per informar des dels territoris valencians. Ara, quasi dos mesos després, un nucli de treball a Castelló i un altre a València han començat a generar continguts des del sud del Sènia.

El Nucli de Treball de Castelló de La Plana ha nascut amb força. A l'aixopluc del Casal Popular de Castelló i els diferents col·lectius i moviments socials que li donen vida, el passat 3 de febrer es realitzava la primera assemblea com a grup de la DIRECTA. Majoritàriament, l'integraven membres de CoopCom, un col·lectiu de comunicació alternativa format per estudiants de la Universitat Jaume I. No obstant això, també formen part del col·lectiu diverses persones que, a títol individual, senten el projecte com a propi. El naixement del nucli de Castelló s'ha vist reflectit al web: en poc més de dues setmanes de vida, ja han publicat diversos continguts 'online' des de La Plana.

A la capital del Túria, s'ha generat un equip de treball amb persones de diferent procedència. Des de moviments socials com CIES No, des de centres socials com el CSOA l'Horta i radios lliures com Radio Malva, s'ha aplegat un grup d'unes quinze persones disposades a impulsar el projecte a la ciutat de València. Per a la DIRECTA és molt important fer l'acompanyament a aquest grup, ja que entenem les enormes dificultats que suposa començar un pràcticament des de zero. Alhora, pensem que és important que un mitjà de comunicació com la DIRECTA tingui implantació al País Valencià.

Amb aquest text, volem donar la benvinguda a totes les persones que fan possible la publicació d'informació des dels territoris del Sud. Esperem que arribe un punt que senten tan seva la DIRECTA com la DIRECTA sent seu el País Valencià. Esperem que, en breus, es pugui afegir a la nostra gran comunitat un nucli territorial a Alacant, un territori que, massa vegades, és el gran oblidat de les terres valencianes. ◀

Nova forma de col·laboració: micro donacions

Ferran Domenech

@La_Directa

El web de la DIRECTA és gratuït, no cal pagar per la informació. Tanmateix, el seu manteniment i gestió té un cost. Actualment, és possible gràcies a les 1.800 subscriptores que mantenen el projecte econòmicament viu i, en un percentatge molt inferior, a la publicitat. A partir d'ara, però, oferim una opció per donar suport econòmic a través de micro-donacions. Aquest sistema s'anomena Flattr i s'ubica a la part inferior del web, tant a la portada com als articles, en forma de botó de color verd. El funcionament és molt senzill: cal donar-se d'alta a la plataforma i fer un ingrés, d'un mínim de tres euros, a través de qualsevol dels mètodes de pagament habituals (targeta de crèdit, transferència, Paypal, etcètera). A partir d'aquí, podem decidir com repartim la quantitat que hem ingressat entre les pàgines de la DIRECTA o d'altres webs amb el botó Flattr. Els diners es repartiran al final del mes entre totes les webs o enllaços on hàgem fet clic al botó Flattr. A més, qualsevol *link* que incorpori el botó té la possibilitat de rebre una micro donació. Per exemple, un tuit d'un usuari, una entrada d'un blog o fins i tot elements de fora d'Internet. ◀

Cada dia que algú continua desaparegut en una fossa comuna s'està cometent un delictes. Així ho han recordat les Nacions Unides, que insten els governs catalans i espanyol a reparar aquest crim de lesa humanitat, retornant els cossos de les assassinades pel franquisme a les seves famílies. Gairebé quaranta anys després de la dictadura, les respectives institucions no s'han esmerçat en rescatar aquests milers de víctimes i honorar-les com es mereixen, una tasca ingent que les entitats han decidit emprendre al marge de cap ajuda oficial.

Menyspreu institucional a les desaparegudes de la Guerra Civil

Des de l'aprovació de la Llei de fosses, l'any 2009, el govern de la Generalitat de Catalunya només ha exhumat 2 de les 340 fosses que té localitzades i que els experts eleven a un número molt superior

Roger Heredia, un dels impulsors del Banc d'ADN, busca el seu besavi, republicà mort a la Batalla de l'Ebre / TJERK VAN DER MEULEN - DIARI ARA

"No sabem com va morir ni on està enterrat el meu avi, ja que la família no va rebre mai cap notificació oficial de la seva mort", es lamenta aquesta veïna de Flix. En Ramon, com molts altres joves, va desaparèixer al Front d'Aragó el març de 1938. Nascut a Roquetes (Baix Ebre), casat i pare d'un fill, es va comunicar per últim cop amb la família a través d'una carta que va enviar des de Belchite el 5 de març de 1938. "Pocs anys després, l'avia va rebre la visita d'un company per entregar-li una llibreta seva, i li va explicar que es van separar després que l'enemic els sorprengués durant la retirada", comenta la Montse. L'any 1941, en no tenir resposta sobre el seu destí, la família d'en Ramon va inscriure'l al Registre Civil de Roquetes com a desaparegut.

Ferides obertes

La història de la Montse no difereix de la d'altres milers de catalanes que, com ella, busquen un familiar desaparegut. Segons explica Roger Heredia, impulsor del Banc d'ADN per a la identificació de desapareguts durant la Guerra Civil i la repressió franquista, a Catalunya hi ha 4.600 famílies que oficialment busquen algun avantpassat, però aquest nombre podria elevar-se fins a 14.000, ja que moltes no han inscrit els seus parents al cens creat per la Generalitat de Catalunya. Davant d'aquest déficit, Heredia, besnét d'un desaparegut, i Marc Antoni Malagarriga, nebot d'un altre, van crear l'any 2010 un Banc d'ADN amb l'objectiu d'"obrir la porta a la identificació dels milers de cossos que resten enterrats en cunetes i antigues trinxeres", comenta Heredia.

L'any 2011, el projecte del Banc d'ADN va iniciar-se a través del Laboratori de Genètica Forense de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. Amb l'ajuda d'aquest laboratori i de la Fundació Bosch i Gimpera, Heredia i Malagarriga van redactar un protocol per tal que les famílies interessades cedixin les seves mostres genètiques. Aquestes es comparen amb l'ADN dels cossos que s'exhumen.

Fins al moment, compten amb poc més de 60 famílies, entre elles la de Montse Valls. Un nombre insuficient que els seus impulsors atribueixen a la manca de suport de la Generalitat, a qui retreuen l'incompliment de l'acord del Parlament del 19 de desembre de 2013. Aleshores, es va emplaçar el govern a donar suport al Banc d'ADN i fer-lo present als canals del Memorial Democràtic i als espais de memòria del país. També se l'instà a difondre el protocol entre les 4.600 famílies del Cens Únic de Desapareguts que custodia la Generalitat.

Els altres punts de la moció aprovada per l'hemicicle feien referència a la necessitat de modificar la Llei de fosses catalana i d'actualitzar el mapa oficial que ha elaborat el Departament de Governació. "El Banc d'ADN no té sentit sense una llei que permeti exhumar sistemàticament les fosses per començar a creuar dades. Cal treballar

Àlex Romaguer / Salut Vila
@AlexRomaguera / @salutvilaros

Milers de famílies catalanes busquen encara els seus parents desapareguts durant la Guerra Civil i els anys posteriors de repressió franquista. Es calcula que, a tot l'Estat espanyol, hi ha 116.000 persones enterrades en les 2.000 fosses que, pel cap baix, s'han localitzat arreu de la geografia espanyola. Moltes de les víctimes es troben al recinte del Valle de los Caídos, on van ser traslladades després de la guerra. Pel que fa a Catalunya, el nombre de persones a les cunetes encara està per determinar, si bé s'estima en 30.000 tan sols a la zona de la Batalla de l'Ebre, la majoria corresponents a soldats del bàndol republicà. Fins que els seus cossos no retornin als seus familiars i reposin al cementiri continuaran patint un delictes, que en ser tipificat de lesa humanitat, com ho va ser la dictadura, no prescriu fins a ser degudament reparat.

És el cas, per exemple, del soldat republicà Ramon Valls Vericat, la néta del qual, Montse Valls, fa anys que el busca.

Els promotors del Banc d'ADN emplacen el Govern a modificar la Llei de fosses davant del risc de perdre testimonis genètics

El mapa oficial de la Generalitat no contempla cap fossa a la Terra Alta, quan s'estimen en 30.000 les persones que hi haurien enterrades

Continua a la pàgina següent >>>

Homenatge a víctimes del franquisme al cementiri de la capital del Túrria / ARANTXA CARCELLER

>>> Ve de la pàgina anterior

a contracorrent, ja que els familiars directes es fan grans i perdem testimonis genètics”, explica Heredia.

Després d'un any de l'acord parlamentari, encara no s'han complert cap dels compromisos. Ni s'ha desplegat la citada moció ni tampoc les resolucions 69/10 i 776/14, del juny i setembre de 2014, les quals apel·len l'executiu de CiU a emprendre polítiques de reparació i reconeixement a les víctimes del franquisme. Un mandat reforçat amb les observacions que va traslladar-li Nacions Unides, mitjançant els informes del relator Ariel Dulitzky, del Grup de Treball de les Desaparicions Forçades o Involuntàries (WGEID), i el relator especial Pablo de Greiff, del Consell de Drets Humans.

Fosses invisibles

La Llei de fosses catalana (Llei 10/2009), conté una diferència respecte a la llei espanyola, i és que atorga a la Generalitat la responsabilitat jurídica i econòmica de localitzar i identificar els desapareguts durant la Guerra Civil i la dictadura franquista (tal com regeix el dret internacional), mentre que a la resta de l'Estat, es deixa en mans de les famílies.

Si bé la norma podria ser un referent, han passat sis anys des de la seva aprovació i només s'han exhumat 2 de les 340 fosses que té localitzades el Departament de Governació: la de Prats de Lluçanès, el 2004, i una altra a Gurb, el 2009. “Cal subratllar que s'han fet diverses actuacions d'urgència, amb restes que han aparegut i que s'ha hagut d'intervenir”, diu Heredia, segons el qual “en aquestes actuacions prevalen moltes vegades els criteris arqueològics i no pas els científics, que són els que permetrien identificar les persones enterrades”.

En relació amb el mapa oficial de fosses, alguns col·lectius ja han advertit que és molt incomplet: només en recull una de les 27 que el Centre d'Estudis Lacetans va documentar en un informe el 2011. També sorprèn la manca de rigor quant a la Terra Alta, escenari on va produir-se la cruenta Batalla de l'Ebre. Allà, el Govern català no hi assenyala cap fossa, per bé que s'estima en 30.000 les persones que hi haurien enterrades, entre civils i soldats.

Segons Heredia i Malagarriga, l'administració ha prioritzat els homenatges i la dignificació dels espais, però “ha ignorat la voluntat de milers de famílies que volen saber on van morir els seus parents i volen enterrar-los”. Un altre exemple d'aquesta desídia és la fossa honorada fa anys al municipi vallesà de La Garriga pel Memorial Democràtic, que no apareix al mapa de la Generalitat, o el memorial de les Camposines, al municipi de la Fatarella. Les restes humanes que hi apareixen són trasllades sense cap criteri a aquest espai que, a causa de la manca de protocol arqueològic i científic per part de l'executiu d'Artur Mas, es converteix en una ossera que incompleix els protocols internacionals bàsics d'identificació.

Voluntats a prova

Tot i l'escassa voluntat de la Generalitat per abordar les exhumacions, la societat civil ha aconseguit petites victòries. Gràcies a la pressió que el Banc d'ADN ha exercit davant del Síndic de Greuges, alguns parlamentaris s'han compromès a pressionar perquè el Govern adopti mesures concretes en aquesta matèria. També, després d'anys de treball de l'Institut d'Estudis Penedesencs (IEP), el passat 26 de gener el Departament de Governació, la UAB i la UB van signar un conveni per portar a terme una intervenció a la Serra de Riés (Alt Penedès). La decisió respon a la troballa fortuïta de restes humanes a la zona, en la qual l'associació comarcal xifra en una vintena les fosses existents, algunes amb una o dues persones enterrades.

Tot i aquestes bones notícies, les entitats consideren que “no podem seguir amb aquest ritme d'obrir tan sols una o dues fosses a l'any”, segons Heredia. “Si Catalunya vol donar exemple del seu alt nivell democràtic, té un deure indefugible amb la identificació de les persones desaparegudes, com es fa a l'Argentina o als països balcànics”, afirma. Aquest deure, ha conclòs el portaveu del Banc d'ADN, “exigeix una implicació multidisciplinària i, sobretot, un canvi decidit de voluntats que superi aquest tabú inexplicable de les exhumacions”. ◀

Mallorca i València: de la indiferència al pacte de silenci

Només la pressió social ha permès documentar l'existència de milers de persones sepultades en fosses comunes

Les retallades pressupostàries s'usen com un pretext que amaga la manca de voluntat política

À.R. / S.V.

@AlexRomaguera / @salutvilarios

El novembre de 2013 passarà a la història del Consell Insular per la negativa del PP a subscriure la moció que denunciava les greus violacions comeses pel franquisme. En la mateixa votació, el grup popular també va oposar-se a la petició que l'executiu de José Ramón Bauzá col·laborés en la localització i exhumació de les 222 víctimes de la dictadura que, segons els experts, continuen soterrades arreu de l'illa.

Aquesta és l'anàlisi que l'Associació Memòria de Mallorca ha elaborat a partir de la investigació portada a terme per un equip d'historiadors i arqueòlegs, a la qual s'han sumat les aportacions dels testimonis que van conèixer o viure en primera persona l'esfereïdora repressió de les tropes feixistes.

La tasca d'aquesta entitat ha fet possible conèixer els noms i cognoms d'un 60 % de les persones enterrades en les 44 fosses comunes que hi ha en aquesta part de l'arxipèlag. Ara només queda continuar amb la recerca i l'exhumació dels seus cadàvers, tasques amb les quals el govern balear no sembla disposat a col·laborar. De moment, tot i el compromís signat per la Conselleria d'Afers Socials el novembre de 2010, l'executiu de Bauzá s'ha negat a facilitar els permisos per exhumar els cossos i lliurar-los als seus familiars. Tampoc ha posat els mitjans per senyalitzar els espais que els investigadors han descrit com a llocs de la memòria.

Segons l'Associació Memòria de Mallorca, el PP utilitza la crisi i les retallades com a pretext per inhibir-se d'aquesta responsabilitat, cosa que demostra “la seva connivència amb la cúpula franquista que va ordenar les atrocitats investigades per l'entitat”.

El fossar més gran d'Europa

La situació a València no és gaire diferent. La feina del Grup per a la Recuperació de la Memòria Històrica de València (GRMHV) ha posat en relleu els intents institucionals d'ocultar els crims del franquisme. En són una prova les 177 fosses que el GRMHV ha documentat a tota la província, xifra que contrasta amb les 22 que el Ministeri de Justícia té censades en la seva base de dades. En ella, s'observen enormes buits en el territori valencià, on el PP “manté un pacte de silenci” al voltant dels assassinats de milers de republicans. També a Alacant i Castelló, on s'estima que hi ha 300 fosses pendents d'identificar. Aquest silenci l'ha denunciat el Fòrum per a la Memòria Històrica del País Valencià arran de l'intent del consistori de la capital del Túrria per construir una línia de 1.030 nínxols sobre l'única de les sis fosses comunes que hi ha el cementiri central i que encara no ha estat destruïda pels diferents governs municipals.

A les fosses del cementiri de València es creu que s'hi van enterrar 24.529 persones afusellades per l'exèrcit de Franco l'1 d'abril de 1939 i el 31 de desembre de 1945, fet que equivaldria al conjunt de fosses més gran d'Europa. A hores d'ara, un cop la justícia ha paralitzat la construcció dels nínxols, les entitats memorialístiques impulsen nous homenatges en aquesta i altres fosses localitzades a la geografia valenciana, entre les quals trobem la de Paterna. Allà, més de 3.000 republicans hi continuen sepultats davant la passivitat de les institucions públiques. ◀

El poble **contra l'amnèsia:** quan Espanya s'obre en canal

Davant la retirada de les ajudes per part de l'Estat, la societat civil ha pres la iniciativa de recuperar i dignificar les víctimes del franquisme que continuen soterrades

À.R. / S.V.
@AlexRomaguera / @salutvilaros

L'Estat espanyol és el segon país del món, després de Cambodja, amb més fosses comunes per exhumar. La iniciativa d'obrir-les i el cost que això implica hauria de recaure sobre les seves institucions, com succeeix a l'Argentina, l'Uruguai o altres països on els respectius governs han recuperat els cossos sepultats durant els períodes dictatorials. Però això no succeeix. Tot i que la Llei de Memòria Històrica de 2007 inclou mesures per a la identificació i localització dels cossos de les víctimes de la Guerra Civil i del franquisme, el govern del PP ha suprimit les subvencions destinades a facilitar l'obertura de fosses i l'exhumació de les persones que continuen enterrades. En els darrers 15 anys, només s'han exhumat 6.300 dels 116.000 civils que, segons estudis avalats per l'Audiència Nacional espanyola, van ser assassinats i enterrats de forma inhumana durant l'aixecament feixista.

Entre 2006 i 2011, les ajudes estatals amb prou feines van fregar els 8 milions d'euros. Anteriorment no s'hi havien destinat recursos i, des del 2012, les partides han quedat suprimides. El web del Ministeri de la Presidència ha esborrat l'enllaç per optar a alguna subvenció.

Les entitats semblen resignar-se davant aquesta manca de suport institucional. "Farem com abans, quan realitzaven les exhumacions sense cap ajuda estatal", explica Emilio Silva, president de l'Associació per a la Recuperació de la Memòria Històrica (ARMH). Segons Silva, tan sols algunes comunitats autònomes, com Navarra, i ajuntaments governats per Izquierda Unida i el PSOE han destinat recursos amb aquest propòsit. La majoria d'exhumacions, explica, "són possibles gràcies a l'aportació dels nostres associats i al suport dels arqueòlegs, forenses, psicòlegs i altres professionals que, de manera voluntària, aporten el seu temps i coneixement". Recentment, l'ARMH ha guanyat el premi de Drets Humans concedit pels Arxius de la Brigada Abraham Lincoln de Nova York. El premi, dotat amb 100.000 dòlars, permetrà mantenir obert el laboratori durant almenys dos anys.

De Torresandino a Valdenoceda

La primera fossa exhumada per iniciativa popular fou la de Torresandino (Burgos), l'any 1979. Malgrat les amenaces de l'aleshores governador civil, Antolín de Santiago, l'obertura va materialitzar-se gràcies a un alcalde comunista que feia poc que havia estat escollit, Blas Bombín, el pare del qual hi estava enterrat. En total, es van aconseguir rescatar els cossos de sis víctimes del franquisme.

A partir de llavors, les exhumacions es van fer en l'anonimat i sense pràcticament cap tutela pública, fins a l'obertura de la fossa republicana de Priaranza del Bierzo (León) l'octubre del 2000. El fet que hi hagués enterrat l'avi d'Emilio Silva, president

de l'ARMH, i la proximitat amb la Universitat de Ponferrada, referent en la recerca científica, va convertir Priaranza en el bressol de les exhumacions contemporànies. Aquestes tasques van contribuir a la propagació d'una demanda que ja existia, i van difondre la necessitat d'integrar les desaparegudes en el teixit social.

A parer dels estudiosos, Priaranza esdevé el catalitzador d'un cicle d'exhumacions que es van propagar per Castella i Lleó, la Rioja i altres comunitats autònomes. Igualment, es considera que va servir d'empoderament per a les entitats, que a partir d'aquella iniciativa van prendre consciència del caràcter multidisciplinari que han de regir totes i cadascuna d'aquestes actuacions.

Arran de Priaranza, es van produir obertures de fosses importants: l'any 2002 a Poyales del Hoyo (Àvila); l'any 2003 a Otero de Herreros (Segòvia) i Valdediós (Astúries); l'any 2004 a Villamayor de los Montes (Burgos), i l'any 2005 a Villasana de Mena (Burgos). A través d'aquests treballs s'ha socialitzat la voluntat de reparar el trauma sofert per milers de persones durant la Guerra Civil i les quatre dècades de dictadura.

A Valdenoceda (Burgos), l'agrupació de familiars i amics de represaliades ha tret a la llum a les 154 persones que van morir a la presó d'aquest municipi entre 1938 i 1943. Gràcies a una xarxa de voluntaris, a la difusió als mitjans de comunicació i a les xarxes socials, el nombre de famílies localitzades va passar de 71 a 112 en el decurs de 2014. ◀

Sortejant la indignitat

Després de la Llei de la Memòria Històrica, aprovada el 2007, semblava que les iniciatives ciutadanes de recuperació de les restes humanes de víctimes de la Guerra Civil i del franquisme comptaria amb el suport institucional. Però després d'uns anys marcats per la timidesa de l'Estat a l'hora d'atendre aquesta petició, el PP s'ha negat a rescabalar de l'oblit uns crims que continuen perpetuant-se. Davant d'això, i lluny d'aturar l'activitat, les associacions memorialistes ja busquen sistemes per obtenir els diners que s'exigeix per obrir una fossa i identificar-ne els cossos (només escrutar l'ADN d'un cadàver té un cost de 250 euros).

A més de la campanya de captació d'associades, alguns col·lectius sospesen demanar finançament privat, com és habitual en altres països, o recórrer al micromecenatge. Són vies que posen de manifest les costures de l'actual democràcia, però a les quals les entitats no renuncien. La prioritat és que les persones desaparegudes siguin localitzades i dignificades tal com es mereixen.

Les famílies no oblidem els seus parents, tot i el desinterès mostrat per algunes institucions / ÀLVARO MINGUITO

“L'exhumació de fosses ha posat en entredit **la Transició** espanyola”

Francisco Ferrándiz, doctor en antropologia i autor de l'assaig 'El Pasado bajo tierra' (Anthropos), analitza l'enorme repercussió social que té l'obertura de fosses comunes de la Guerra Civil

L'autor denuncia la manca d'implicació del govern central / RAKU RAPPINI

“Els néts dels vençuts han crescut sense les pors del franquisme, i no reproduïxen els clixés de les dues Espanyes”

“En poc temps, hem passat d'una ocultació a una sobreexposició d'aquesta problemàtica. El risc rau en què es produeixi una saturació”

Alex Romaguera
@AlexRomaguera

Quin paper tenen les fosses en els processos de recuperació de la memòria històrica?

Ens hem adonat que és un fenomen transnacional. Passa a l'Argentina, Xile, Mèxic, Guatemala, l'Iraq, Timor, Bòsnia o Ucraïna. En tots els països on se'n practiquen, les exhumacions tenen una força extraordinària amb vista a confrontar-nos amb les violències registrades al segle xx, amb el benentès que són processos no exempts de dificultats. A l'Estat espanyol, per exemple, la manca de voluntat del govern central impedeix que tinguin el paraigua institucional per fer-se amb els mitjans i el rigor que serien necessaris.

Amb tot i això, l'obertura de la fossa republicana a Prioranza del Bierzo (León) l'octubre del 2000, va representar un punt d'inflexió. Què va suposar exactament?

Abans ja s'havien impulsat exhumacions. Fins i tot se n'havien fet de forma clandestina durant la Dictadura i la Transició. Se'n van fer moltes a La Rioja o Navarra. També n'hi va haver els primers anys de democràcia, però l'orfanat institucional i el

silenci tàctic de les forces que havien firmat els Pactes de la Moncloa van privar que fossin conegudes pel conjunt de la població. En canvi, amb la fossa del Bierzo hi ha una projecció a l'espai públic gràcies a les noves tecnologies i al treball de l'Associació per a la Recuperació de la Memòria Històrica (ARMH).

És rellevant l'impacte que han tingut entre la població?

Ha estat molt superior a tot el que havíem imaginat. Hem passat d'una ocultació a una sobreexposició en poc temps. Pel ciberespai circulen milers de vídeos i fotografies de fosses comunes. Amb el risc, com adverteixen els experts en traumes socials, que es produeixi una saturació de l'empatia per l'excés d'imatges sobre el tema. Per això cal distingir l'espectacle mediàtic, representat en el Valle de los Caídos o en la recerca del cos de García Lorca, de la tasca diària de recuperacions.

Hi ha hagut un efecte encomanadís per reclamar exhumacions arreu de l'Estat?

S'han fet més visibles per la iniciativa dels néts dels vençuts en la Guerra Civil, que han crescut sense les pors del franquisme. Aquesta generació, a més de qüestionar com es va fer la Transició, aspira a construir unes noves regles de convivència. Observem com, mentre en l'àmbit polític PP i PSOE encara reproduïxen els clixés de les dues Espanyes, des de la ciutadania el debat no té aquesta crispació i s'ha normalitzat notablement.

Pot succeir que les exhumacions perdin la càrrega política i quedin limitades a actes de caràcter familiar?

Cada entitat té la seva agenda i manera de relacionar-se amb les famílies. Algunes reivindiquen el paper polític de les persones desaparegudes i altres no interfereixen en l'estructuració del dol que reclamen els descendents. Hi ha tantes casuístiques com experiències sobre el terreny. Ara bé, globalment hi ha un clar qüestionament de la Transició, en tant que es pregunta com pot ser que, 40 anys després de la mort de Franco, ningú no s'hagi preocupat dels cossos abandonats a les cunetes. Però no sols això: les exhumacions estan servint per preguntar-nos per què moltes fosses han desaparegut arran de la construcció de carreteres, poliesportius i urbanitzacions. La bombolla immobiliària hi té molt a veure. Darrere dels actes de memòria, doncs, hi ha una crítica a com s'ha gestionat la Transició espanyola.

Tindrà recorregut aquest qüestionament?

Sí, i no solament pel que fa als desapareguts. Ja ha posat en entredit la Llei d'Amnistia de 1977 i la continuació de determinades estructures de poder, sobretot en l'àmbit judicial. També deixa en mal lloc la Llei de la Memòria de 2007, que a part de ser tòbia, estableix un model de subcontractació en les exhumacions, quan aquesta tasca requereix equips multidisciplinaris formats per arqueòlegs, antropòlegs, metges forenses, juristes i altres especialistes. Això només serà possible amb finançament i una nova hegemonia política que, a diferència de la que representen el PP i el PSOE, actuï decididament per satisfer aquesta demanda. ◀

El Cabanyal, malgrat tot

El veïnat del barri mariner de València, en el punt de mira de l'alcaldesa, es reivindica després d'anys de violències i resistències

Víctor Cebellán / Jorge Ramos Tolosa
@JorgeRTolosa

Els habitants parlen d'un conflicte que va més enllà de l'intent d'aplicar un pla urbanístic especulatiu

Les institucions han apostat per l'assetjament i la degradació deliberada dels espais

A través de la presència policial, s'atia una sensació d'inseguretat que no es correspon amb la realitat

Som al barri del Cabanyal, a València. Arribem a la porta del Centre Social Okupat La Fusteria. A mà dreta, a uns quinze metres, dos agents de la policia local registren diverses persones. Avui és un dia tranquil. No hi ha cap activitat a La Fusteria. Des de dins, comproven qui som. Entrem. Quan comencem a fer les preguntes, apareixen dues llums blaves a l'altra banda de la finestra. Ens telefona Sònia, una companya que se n'acaba d'anar: l'han identificat i escorcollat al poc d'eixir. Al llarg d'una hora d'entrevista, les patrulles passen unes vuit vegades pel carrer on se situa el centre.

Hi ha policia però no hi ha crim, la inseguretat no és real. Almenys, no més que en altres barris. És la presència policial la que indica que passa alguna cosa, que estàs en perill. Preguntem a les veïnes per aquesta sensació: "El carril bici està prohibit per a mi", ens explica Pau, que ha patit nombrosos registres arbitraris, motivats per l'aspecte o l'edat. El jove comenta que són les minories les qui ho passen pitjor, ja que sofreixen una doble discriminació, classista i racista, per part de les forces de l'ordre. Qualsevol veïna és sospitosa, sospitosa de no tindre prou diners, de no ser la "bona ciutadana" que es vol.

Les històries que ens conta la gent del Cabanyal no són de victòries, encara que en tenen. Ens parlen d'un conflicte que va més enllà d'un pla urbanístic. L'han heretat de l'Ajuntament, després d'anys d'assetjament i degradació deliberada. Demanen un barri digne, i els van donar violències de totes classes. La destrucció progressiva del Cabanyal no solament ha estat urbanística, sinó que s'hi ha d'afegir la violència que pateixen les persones en situació d'exclusió social, que ha fracturat la cohesió i que ha descosit les xarxes comunitàries.

La imatge que sovint és té des de fora, la d'un veïnat unit contra l'especulació, pot semblar reduccionista quan ens apropem a les històries de la gent. El barri s'ha esquerdat. Sobre aquest escenari, el debat de la reconstrucció material i col·lectiva genera discrepàncies entre el teixit associatiu del Cabanyal.

Passat i present d'un barri resistent

El Cabanyal va nàixer, fa més de cinc-cents anys, com una agrupació de cabanyes, de barraques de pescadors. Ubicat a l'est de València, separat de la ciutat i paral·lel a la mar, va adquirir un caràcter popular propi. A les cabanyes, construïdes seguint una trama reticular de carrers paral·lels a la mar creuats per altres en perpendicular, es desenvoluparen formes de relacionar-se particulars que propiciaren la vida en comú.

A mitjan segle XIX, la creixent burgesia urbana valenciana volia apropar-se a la platja. Després d'un gran incendi que, el 1875, va calcinar bona part de les barraques, van edificar-se noves cases amb el característic estil modernista popular, avui mundialment reconegut. Amb el nom oficial de Poble Nou de la

La vida a molts habitatges contrasta amb els edificis tapiats
/ GERMAN CABALLERO

Entre enderrocaments i recursos judicials, el paisatge local desprèn provisionalitat / MERITXELL AHICART

La revolució del 1936 es va viure intensament a la zona, que va ser bombardejada repetidament per l'aviació franquista. Un cop acabada la guerra, va venir la repressió

L'any 1988, el PSPV-PSOE va aprovar un primer intent d'alterar la trama urbana del barri, però l'amenaça especulativa es va concretar sota govern del Partit Popular

Mar, el Cabanyal va ser annexionat al municipi de València l'any 1897. La mesura es va prendre contra la voluntat de les seues habitants. Tot i l'aparició progressiva de segones residències de les classes benestants valencianes, el barri va continuar sent habitat majoritàriament per pescadors.

El Cabanyal revolucionari

Durant l'època de la Restauració s'alçaren construccions emblemàtiques, com la Llotja del Peix o la Casa dels Bous, que avui conformen un patrimoni arquitectònic i artístic extraordinari. També al primer terç del segle xx, es difongueren pel Cabanyal les idees republicanes i anticlericals de personatges com Vicent Blasco Ibàñez, l'autor de novel·les com *Los cuatros jinetes del Apocalipsis*. La Revolució del 1936, de marcada tendència anarquista, es va viure intensament al barri. Aleshores, es van canviar els noms d'alguns carrers: per exemple, el carrer dels Àngels va ser *rebatejat* amb el nom de carrer dels Iconoclastes.

L'aviació franquista va bombardejar repetidament el Cabanyal. Un cop acabada la guerra, el veïnats va sofrir una dura repressió. La riada que, el 1957, va inundar la ciutat de València, va tindre conseqüències funestes per a tota la línia costanera. Ni les institucions ni les catàstrofes, però, van aconseguir acabar amb el caràcter mariner i obrer del barri.

L'arribada del "progrés"

Després de la mort de Franco, el *progrés* va vindre acompanyat de la destrucció. L'any 1988, l'Ajuntament valencià, llavors en mans de PSPV-PSOE, va aprovar el Pla General d'Ordenació Urbanística. El projecte ja incloïa un primer intent, encara difús, d'alterar la trama urbana del Cabanyal, a la vegada que inicià el deteriorament del barri. En concedir un nombre molt baix de llicències d'obres, el govern municipal impedia la reforma i rehabilitació dels edificis.

Tanmateix, fou amb l'arribada de Rita Barberà a l'alcaldia quan es va concretar l'amenaça especulativa cap al barri i les seues habitants. Barberà sempre ha estat obsessionada amb la idea de prolongar l'avinguda Blasco Ibàñez fins a la platja, un pla que significaria la destrucció definitiva del Cabanyal.

Tot i que, l'any 1993, el barri fou declarat Bé d'Interès Cultural, entre el 1998 i el 2000 el Partit Popular va impulsar l'irònicament anomenat Pla Especial de Protecció i Reforma Interior (PEPRI). El projecte de prolongació de Blasco Ibàñez suposava enderrocar 1.651 habitatges, deslligar la trama urbana i partir el barri pel mig. Fou el moment en què va sorgir la Plataforma Salvem el Cabanyal, l'organització més gran i més coneguda que ha lluitat contra el PEPRI. Durant els seus setze anys d'història, el col·lectiu ha portat la lluita als tribunals, alhora que ha sigut un referent en la conservació patrimonial i la promoció de la cultura al barri. ◀

L'obsessió de Rita

L'Ajuntament va deixar d'invertir en serveis públics i va promoure el 'mobbing' immobiliari per tal que les veïnes venguessin els seus habitatges a empreses públiques

Després d'anys de recursos creuats, el projecte de reforma va quedar definitivament paratitzat al juny de l'any passat, però el consistori l'està intentant ressuscitar

L'alcaldessa ha dut a terme una croada personal que pretenia esborrar del mapa centenars d'edificis històrics i expulsar milers de persones de les seues cases. Des que va arribar al poder municipal, la seua política ha estat clara: degradar un barri on hi viuen més de 20.000 persones. L'objectiu era fer-lo menys habitable i poder justificar així el seu pla, alimentat per la bombolla immobiliària, l'especulació i els desitjos d'enriquiment d'unes poques. La desvalorització i l'abandó institucional d'un barri constitueix el primer pas d'un procés calculat de gentrificació, que cerca desplaçar la població original i substituir-la per persones que tinguin un poder adquisitiu superior.

La degradació impulsada per l'Ajuntament incloïa deixar d'invertir en serveis públics o promoure el *mobbing* immobiliari, que incloïa l'assetjament a veïnes per tal que venguessin barats els seus habitatges a empreses públiques com AUMSA o Cabanyal 2010. També es va permetre el tràfic de drogues. I es van traslladar persones i famílies en situació d'exclusió social, provinents d'altres barris, per intentar crear tensions veïnals. Aquesta nova població, majoritàriament d'ètnia gitana, és al mateix temps víctima d'una política municipal que fa servir persones com a "arma degradadora" i les fa viure en unes condicions d'habitabilitat pèssimes, sota unes clàusules abusives.

Paralització del pla d'enderroc

El gener del 2010, el Ministeri de Cultura de l'Estat espanyol va resoldre que el Pla Especial de Protecció i Reforma Interior (PEPRI) suposava l'espoli del patrimoni del Cabanyal. L'ordre del govern central va forçar l'aturada de les demolicions i el pla de l'Ajuntament. A partir d'ací, se succeïren decrets i recursos. Al mes d'abril, entrà en vigor una llei de les Corts valencianes que avalà nous enderrosos. Veïnes i activistes s'ajuntaren al Cabanyal per resistir. La violència exercida contra diverses concentracions, en les quals agents de la policia local van emprar porres extensibles, van donar ressò mediàtic a la lluita.

Després d'anys de recursos creuats, el pla de l'alcaldessa es va paratitzar definitivament al juny de l'any passat. No obstant això, els problemes i conflictes continuen. L'obsessió municipal amb la destrucció del barri l'ha portat a incloure una modificació del PEPRI en un nou Pla General d'Ordenació Urbanística (PGOU) que ha aprovat recentment. Els canvis són mínims respecte al pla anterior. En paraules de Maribel Domènech, portaveu de la plataforma Salvem el Cabanyal, "el PEPRI ja ha estat prohibit per un tribunal i tornarà a prohibir-se. La modificació només redueix en unes 200 cases la destrucció del barri. L'amplària de l'avinguda prevista es manté en 48 metres, tan sols han recol·locat el jardí central a un lateral de la via. És una barbàrie". ◀

Com arreglar el que està

Les maneres d'aconseguir una rehabilitació física i social del Cabanyal divideixen la població

Els solars buits recorren la vessant més destructiva dels plans municipals de reurbanització / CHRISTIAN VILLALBA ALCAIDE

L'esclatxa entre propietàries i no propietàries s'ha ampliat arran d'iniciatives com el Pla + Cabanyal, que s'ha traduït en un increment de la criminalització a les veïnes pobres

“Ens hem trobat amb un projecte de ‘neteja’ del barri. Només s'ataquen els símptomes, i no les causes, de l'exclusió social”, denuncien des del CSOA La Fusteria

V. C. / J. R. T.
@JorgeRTolosa

“**L**a línia divisòria ha canviat. Abans estava entre les que volien aturar el pla de destrucció del Cabanyal i les que no. Ara se situa entre les que n'accepten o en promouen la gentrificació i les que lluiten en contra d'aquest procés”, expressen Carla i Rubén, vinculades a l'Ateneu Llibertari del Cabanyal. “Aturar la destrucció urbanística no significa acabar amb els problemes d'exclusió social: el barri continua abandonat. Al Cabanyal, lluitar és viure al barri, habitar-lo, reconstruir-lo, teixir-lo...” remarquen les activistes. Per elles, el subjecte de lluita han de ser les excloses i pensen que s'ha fet poca feina en aquesta direcció. “Nosaltres vam intentar-ho en certs sectors, però ens va resultar massa complicat. No vam saber fer-ho i per això sóc pessimista de cara al futur”, comenta Rubén. Anys de pressió i violència urbanística han canviat la composició social del barri. Moltes veïnes han estat desplaçades, altres hi han arribat. Mentrestant, la lluita per aturar la prolongació ha tapat el que passava al carrer. La degradació deliberada, buscada per les institucions, ha fet que sorgisquen

noves divisions i tensions socials. *Divide et impera*, com sempre han dit els conqueridors.

En aquest escenari, l'any 2012 apareix el manifest *Units pel Cabanyal*, que traça un pla per a la rehabilitació del barri amb el suport de l'Associació de Veïns, les plataformes *Salvem el Cabanyal* i *Sí Volem* i l'Associació de Comerciants i Industrials dels Pobles de la Mar (ACIPMAR). Entre les demandes de les signants, hi figuren la lluita contra els focus de delinqüència, la paralització de la degradació social i urbanística i la revitalització del comerç local. Després d'una sèrie de reunions amb el govern municipal, la iniciativa va consolidar-se a través del Pla + Cabanyal. El projecte, que algunes veus qualifiquen d'“ofensiva ciutadana”, va dur a un augment de la pressió policial i una major criminalització de les veïnes pobres; no va suposar, en canvi, cap tipus d'intervenció per part dels serveis socials de l'Ajuntament. Des de l'Ateneu Llibertari, des dels diversos centres socials okupats del barri, coincideixen en què es van traspasar unes “línies roges”.

A partir de llavors, l'esclatxa que separava propietàries i no propietàries es va ampliar. El pla contemplava un control estricte dels immobles i es van fer llistes dels habitatges okupats. En molts d'ells, hi vivien famílies sense recursos; en altres, hi havien entrat persones que, mitjançant l'okupació, van acon-

Un barri en moviment

Una gran diversitat d'iniciatives han participat en la lluita per la defensa del barri mariner i han aconseguit construir un teixit social reivindicatiu. Ràdio Malva és una ràdio lliure ubicada a l'Ateneu Llibertari del Cabanyal. Difosa per Internet, *Caban-*

yal Z és una sèrie sobre zombies ambientada al barri: representa un autèntic exponent de la resistència cultural. La seu del projecte és El Samaruc, un dels centres socials actius al Cabanyal. El Samaruc i La Fusteria, juntament amb altres espais oku-

pats, com els ja desapareguts *Malas Pulgas*, *La Pilona* i *Projecte Mayhem*, han aixecat la barricada contra la destrucció i la gentrificació de l'entorn. Des d'allà, diversos col·lectius s'han autogestionat, han confluït i han debatut; a la vegada que han obert zones alliberades d'interessos privats i immobiliaris.

Altres grups com l'Assemblea 15-M *Pobles de la Mar*, l'Escola del Caban-

yal, CNT-València, la *Regadera*, el *Projecte Matraz* o *Los Payasos* han desenvolupat diferents tasques pel Cabanyal. En les seues antípodes es troba la *Plataforma Sí Volem*, favorable a la prolongació. Aquesta entitat està formada per veïnes vinculades al PP (les joventuts d'aquest partit gestionaven la seua pàgina web) que rarament veuen el seu habitatge en perill.

trencat?

seguir que les cases no es convertiren en ruïnes. Era gent que, a més, va treballar per construir un teixit social viu i combatiu.

“Ens hem trobat amb un projecte de *neteja* del barri. Només s’ataquen els símptomes, i no les causes, de l’exclusió social”, denuncia Lorena, membre del CSOA La Fusteria. “De manera perversa, les mateixes persones pobres que, en el seu moment, es va intentar utilitzar des de l’Ajuntament com a element ‘assetjador’ a altres veïnes, ara són l’excusa que utilitza el consistori per la seua intervenció al barri”, explica. Per a Maribel, de Salvem el Cabanyal, “el conflicte social es produeix quan s’instrumentalitza a les famílies. No crees condicions per a la seua integració, no hi ha diàleg i és molt difícil actuar sense recursos”.

La portaveu de la plataforma ens parla també dels problemes que ha produït la droga, permesa, en part, per les autoritats. La culpa, segons ella, és de l’Ajuntament; les víctimes són tant les veïnes antigues com les famílies que han arribat els últims anys. “El Cabanyal sempre ha sigut un barri socialment cohesionat” afirma Maribel. Rubén no pensa el mateix: “La imatge idíl·lica del barri de pescadors no és real i tampoc ho era fa 15 anys, quan va començar el pla urbanístic. És un constructe que es fa servir per difondre una *marca* Cabanyal, és la foto que algunes volen del barri”. “El Cabanyal exemplifica el procés de gentrificació en totes les seues fases: després de la degradació, l’estigmatització i l’especulació, ara es busca la comercialització”, afegeix Carla.

Tots els actors estan d’acord en el fet que cal actuar, però les estratègies divergeixen. Des de la plataforma Salvem el Cabanyal s’aposta per la rehabilitació del patrimoni i del teixit associatiu i comercial del barri. També es dona una importància vital a la cultura com a element integrador. Per altra banda, sectors autònoms i moviments anticapitalistes centren l’atenció sobre l’amenaça de la gentrificació i assenyalen que les institucions busquen l’arribada de noves veïnes amb major poder adquisitiu a través del que anomenen “museïficació” del barri. Critiquen que no es té en compte la composició actual del veïnat i que no es treballa per acabar amb l’exclusió. L’elitització, per elles, és només l’últim escenari d’un procés capitalista iniciat amb la violència urbanística de principis de la dècada passada. ◀

Guerra psicològica

El govern municipal marca amb franges marrons les runes dels edificis que ha aconseguit enderrocar, com a símbol de conquesta

Des del CSO La Fusteria s’afirma que “l’Ajuntament no solament ha pintat les parets per assenyalar que són seues: pressiona les veïnes per facilitar la destrucció del barri”

Viure al Cabanyal és viure immersa en una guerra psicològica. Una guerra immòbil, però incessant. Per tot arreu es troben parets pintades amb franges de tres colors degradats: beix, marró clar i marró fosc. Així és com l’Ajuntament marca els solars de la seua propietat. Segons Carles, del Centre Social Okupat La Fusteria, el consistori argumentava que eren “els colors típics del Cabanyal. Però, des de quan els marrons representen un barri de pescadors?”. En paraules de Carla, vinculada a l’Ateneu Llibertari del Cabanyal, les franges expressen “decadència, obsolescència, vellesa”. És la psicologia del color. Per a Carme, de l’equip de la websèrie *Cabanyal Z*, “són tres tonalitats de la merda que, a més, estan disposades diagonalment, d’una manera que no apareix en la naturalesa”.

Cada dia, les veïnes topen amb les parets marcades només eixir de casa. Franges i solars que haurien acabat amb el barri si no s’haguera aturat el PEPRI. Es pot passar d’un carrer a l’altre caminant pels espais enderrocats. Es poden veure edificis completament envoltats per murs amb els tres colors, com la Bodega Gómez, al carrer Escalante. “Vergonya i ruïna”, afirma el bodeguer Toni, mentre observa les ratlles marrons a l’esquerra, a la dreta i al davant del seu local.

En paraules de Lorena, del Centre Social Okupat La Fusteria, els solars tatuats amb les franges generen violència simbòlica: “Són llocs oberts, foscos i bruts”. La jove els relaciona amb els estudis sobre “geografies de perill”, que també parlen d’un component de gènere: “Es tracta d’espais percebuts com a insegurs: passar a prop d’ells pot despertar la por a ser víctima d’una agressió sexual”. Tot i aquests escenaris, malgrat la mala situació econòmica de moltes de les veïnes, al Cabanyal no hi ha més problemes de delinqüència que a altres zones de la ciutat. Per Maribel, el tema de les franges és un element més que ajuda a convertir-lo en un gueto: “L’Ajuntament no solament ha pintat les parets per assenyalar que són seues. Tot plegat és una manera de pressionar a les veïnes per facilitar la destrucció del barri”. La degradació les ha expulsat, però la guerra psicològica i la violència simbòlica, també. ◀

“El pànic moral fa que l’escola subjecti

Lucas

Construir entorns segurs per a les menors amb identitats de gènere no normatives exigeix guanyar complicitats en múltiples bandes i posar-les en joc en el dia a dia, amb canvis d’actitud davant la realitat *trans*. Per contribuir-hi, el docent i investigador Lucas Platero ha forjat *Trans*exualidades* (Editorial Bellaterra, 2014), una eina amb formes de pedagogia i activisme que aporta recursos d’aplicació quotidiana per protegir les persones més joves enfront d’una de les violències de gènere menys reconegudes. Tot i la centralitat de l’escola en el repte, l’autor considera que desproblematitzar la diversitat de gènere, situar les discriminacions en el focus d’atenció, és una responsabilitat col·lectiva. Com ho és, assegura, l’impacte punitiu de la transfòbia.

Meritxell Rigol
@TxellRigol

Un dels primers aprenentatges que fem és diferenciar el que és masculí, “propi” de nens, i, per oposició, el que és femení, “propi” de nenes. També són primerenques les sancions a les aparences, a les maneres de fer i de sentir que traspassen la frontera del sexe assignat. Com s’explica aquest rebuig sistemàtic des de la infància?

Tenim interès en apuntalar les identitats perquè, en realitat, no són fixes. Les nenes no tindran por dels ratolins fins que no els ho ensenyis. No hi ha un gen en les persones de cromosomes XX que diu que quan veuen un ratolí pugen a les taules! Si no els poses prou hores de Disney, no ho fan. A la primera infància és quan aprenem les categories del món, els conceptes bàsics que ens permeten donar-li un significat. El que aprens no és només l’idioma, són valors, una cosmovisió. Et dona pistes d’on has de posar cada persona. Les adultes marquem els límits a la capacitat d’entendre el món de les criatures –que, a priori, no té per què tenir aquests límits– i ensenyem de manera molt primerenca la sanció quan algú trenca la norma. Moltes consideren que les ruptures són mal

nens i nenes en els models de gènere”

Platero

comportament, indisciplina, i que educar és domar feres. El pànic moral fa que l'escola subjecti nens i nenes en els models de gènere.

En el llibre remarques la diversitat d'experiències que engloba el concepte *trans*, que escrius amb un asterisc per motius polítics. En comú, però, trobem que la violència travessa les vivències. En la infància i la joventut, quines formes pren la transfòbia?

Molts cops passa pel fet que els teus pares et diuen que esperis. “Espera que en tinguis 18, llavors, si de cas, resols la teva identitat”, et diuen, quan el que tens és un sentiment urgent en veure que el que t'explica la resta no encaixa amb la teva experiència. Necessites algú avui que t'escolti, ni que sigui per dir-te “estic aquí per tu”. I molts cops les persones adultes el que diem a les criatures és que hi som condicionalment. Hi som quan es porten bé i fan coses perquè ens en sentim orgullosos. Però no hi som quan trenquen les nostres expectatives, quan desafien les il·lusions del que pensàvem que podien ser. Projectem sobre les criatures una fantasia que té gènere. Reps un pal quan la persona no és el que tu penses. Hem de fer un procés d'enfrontar-nos a les nostres expectatives i reconciliar-nos amb la persona que tenim al davant, acomodar-nos al que no s'esperava, com quan es té una criatura amb discapacitat o amb altes capacitats. La gent vol tenir certesa sobre una cosa que és incerta per naturalesa.

I el trencament d'expectatives mal portat, en quina vulneració de drets de la infància es concreta?

Un dret bàsic de la infància és tenir un nom. Què passa si el perceps com una agressió? Hi ha molta gent *trans** que té la necessitat de canviar-lo per afirmar: “estic aquí d'una altra manera”. Si ja comencem per no respectar el nom amb què vol ser anomenada una persona, pensa quants altres drets estem afectant! La salut és un concepte biopsicosocial. És com em sento i si interioritzo una idea positiva de mi o no ho faig. En aquest sentit, la participació és un indicador de salut. Les *trans**jovenetes busquen estratègies per satisfer una necessitat bàsica: estar connectades amb altres persones. Hi ha gent que no aconsegueix acceptació i es deprimeix. N'hi ha amb terrors nocturns, perquè pensen que els seus pares no l'estimaran quan s'assabentin que el nen és, en realitat, una nena. També n'hi ha amb fòbia escolar. La infància és un moment molt delicat. Les persones adultes que han tingut una família que els ha dit “estic aquí, siguis com vulguis ser” compten amb factors de qualitat de vida. Els xavals amb suport tenen una força que no tenen altres xavals, als quals els han dit que estan malalts o que han d'anar al capellà perquè els corregeixi.

Una identitat *trans* suposa un eix de desigualtat...

Portem molt malament la incertesa. Hem de saber constantment qui és qui, perquè, quan la gent es mou, t'obliga a preguntar-te qui ets tu. Les dones *trans** expliquen que hi ha una

crisi en el moment que un noi a qui agraden descobreix que són *trans**: si a ell li agrada una noia *trans**, vol dir que és gai? Passa el mateix en el cas d'una noia amb trajectòria lesbiana: de cop ja no ho és si té un xicot *trans**? La gent la percep com a heterosexual si la parella té un aspecte molt masculí. L'entorn la rebutjarà o serà flexible? El “m'agrada passar temps amb tu i gaudeixo al teu costat” es torna violent quan sacseges la posició que la gent està acostumada a ocupar.

Reparteixes la responsabilitat de protegir la infància *trans* entre les persones adultes, com a familiars o professionals de diversos camps. Quin pes reserves al professorat?

El professorat se sent sobrepassat. Se li demana què passa amb els trastorns de l'alimentació, què passa amb els suïcidis, què passa amb l'assetjament, què passa amb les notes... què passa amb l'anglès! Però té la responsabilitat de parlar amb les famílies i, sobretot, d'escoltar les estudiants. Podem fer moltes coses a les escoles, des d'anomenar-los pel seu nom a facilitar la resolució dels conflictes quan sorgeixen, en lloc de fer veure que no existeixen. Cal pensar en la part emocional dels xavals, en quin clima generem a l'escola. Hi ha una experiència molt

“

El professorat diu que l'alumnat ‘*trans*’ dona molta guerra, però el que passa és que l'entorn escolar és molt violent

Podem facilitar la resolució dels conflictes, enlloc de fer veure que no existeixen. Cal pensar en quin clima generem a l'entorn educatiu

”

FOTOGRAFIES DE L'ENTREVISTA:
DÀNAE

“

El risc zero no existeix, però l'escola segura suposa plantejar que cal una persona responsable d'atendre les estudiants 'trans', que reorganitzi els espais, que elimini la diferenciació de roba...

”

important de coeducació i gent que l'està aprofitant per encarrar-se a agressions i coses que no coneix, amb molta sensibilitat i predisposició. Això és majoritari? És difícil quan has convençut la societat que el que és prioritari és aprendre anglès. Treballar la diversitat sexual i de gènere és una responsabilitat difusa, de tothom i de ningú. Acompanyament crec que és un terme clau a l'hora de pensar el paper del professorat i de les persones adultes vers les *trans** de totes les edats.

A la pràctica, amb quines actituds solen respondre els professionals de la docència davant la diversitat de gènere que troben a l'aula?

Molts cops la gent no sap què fer o creu que és un tema controvertit que millor no tocar. No sigui que algun pare s'enfadi! Releguem a la invisibilitat el que és impossible de tancar, perquè és molt difícil de manejar. Ho col·loquem en el lloc de la injúria i de l'acudit perquè no sabem treballar-ho seriosament. El professorat diu que l'alumnat *trans** dóna molta guerra, però el que passa és que l'entorn escolar és molt violent. L'escola té els mateixos valors que la societat i, si no es planteja què fa amb la transfòbia, repeteix l'*statu quo*. A més, ha augmentat la ràtio d'estudiants per classe, tenim més problemes i menys recursos. Necessitem diners, formació i voluntat.

Què caracteritza una escola segura per les persones *trans* respecte d'una que reproduceix la discriminació?

El risc zero no existeix, però l'escola segura és la que es planteja que cal una persona responsable d'atendre les estudiants *trans**, la que pensa que ha de reorganitzar els espais, que ha d'eliminar la diferenciació de roba... La gent creu que adaptar l'escola costa molts diners. Posar rampes i ascensors costa diners! I ens hi obliga la llei. Però canvis també són treure la nina que tens a la porta i posar-hi la imatge d'una nina i un nino. I ja tens un lavabo mixt. Coses senzilles! Si una criatura vol que li diguis Curro o Francisquita, digues-li! Tant se val si el DNI posa Francisco! Si personalment et sents tan confrontat pel fet que algú no sigui el que t'esperaves, treballa-t'ho tu!

LGTBQfòbia a l'escola: vulneració sistemàtica de drets

Un 49% d'adolescents LGBTQ ha viscut assetjament escolar, segons l'informe *Acoso escolar (y riesgo de suicidio) por orientación sexual e identidad de género (2013)*, publicat per la Federació Estatal de Lesbianes, Gais, Transsexuals i Bisexuals (FELGTB). El 90%, l'ha viscut a mans d'un company. Un 11%, per part d'un professor.

Un altre estudi de la FELGTB sobre discriminació en àmbits de prestació de serveis xifra les persones que s'han sentit discriminades en centres d'estudis en més d'un 76%. L'alta incidència situa l'educatiu com l'espai on les persones LGBTQ pateixen més discriminació.

VIOLÈNCIES

La violència verbal és el mecanisme principal d'assetjament contra les LGBTQ. Un estudi de l'INJUVE (2011) recull que el 80% de població jove ha estat testimoni d'agressions verbals a persones amb sexualitats no normatives. Un 40% ha presen-

ciat situacions d'exclusió i un 20%, de violència física. A més, com indica el *Diagnòstic de les realitats de la població LGTB de Barcelona (2009)*, l'heterosexisme del sistema educatiu, pressuposar que la sexualitat de les joves és heterosexual i que aquestes encaixen en els rols de gènere assignats reproduceix un imaginari exclouent i estigmatitzant. La invisibilitat, sumada al llenguatge homo-transfòbic de converses quotidianes, fa que moltes persones LGBTQ, tot i que mai no hagin rebut una agressió directa, s'hagin sentit discriminades.

SILENCI

La gran majoria de joves (82%) no ha explicat la situació d'assetjament a la família per vergonya, per al rebuig o per no veure-ho necessari. Pel que fa a la reacció de l'escola, un 42% de les joves LGBTQ assetjades no ha rebut cap ajuda al centre educatiu. Només un 19% ha comptat amb suport del professorat, segons la FELGTB.

EXPULSIÓ DEL SISTEMA EDUCATIU

L'abandonament escolar es detecta com a habitual resultat d'episodis de violència transfòbica, d'acord amb l'estudi *Adolescentes transexuales en las aulas (2010)*, que posa de manifest l'enorme risc d'aïllament, discriminació i assetjament escolar que corren les adolescents *trans* i les que qüestionen el binarisme de sexe-gènere.

DESESPERANÇA

L'assetjament produeix emocions que conflueixen en profunda desesperança i escassa perspectiva de deixar de patir. El 66% de joves enquestades per la FELGTB va experimentar-ho durant molt de temps o continuament. Un 36%, de manera persistent.

RISC DE SUÏCIDI

Un 35% de les joves que ha patit assetjament escolar LGBTQfòbic ha arribat a planificar el suïcidi. Un 17% de les assetjades ha intentat llevar-se la vida, assenyalava la FELGTB.

Un altre exemple: entres pel pati i sents paraules com “puta” o “maricón”. Pots fer com que no ho has sentit, perquè has de fer matemàtiques o anglès. O bé t’ho enduus a classe. Puc passar de l’agressió, del fet que a tothom li sembli graciós dir que no sé qui és *maricón* o *travelo*. O bé qüestionar-ho a classe i preguntar com se senten. Pots fer de tot amb els conflictes que sorgeixen, i els de gènere són constants! Contes, problemes de mates, de física...

Ens trobem que quan parlem de “gènere” se sol entendre com a “dones”...

Quan es diu “gènere” desapareixen els homes o la violència masculina com a problema. De quina manera parlem per no veure de qui és la responsabilitat! Violència de gènere ha d’entendre’s com a violències de gènere. Dir-te “seu i porta’t com una senyoreta” o “no ploris, això els homes no ho fan” és violència de gènere. Com que els nens no ploren? Ploren tots els dies que vulguin plorar! Millor enviar-los missatges contradictoris i que els xavals agafin els que millor els vagin. L’homofòbia i la transfòbia s’utilitzen per ser sexista.

Ets del parer que la lluita LGTBQ i els feminismes han d’anar de la mà?

No entenc una lluita *trans** que no sigui feminista. Com més experiència té la gent dels moviments socials, més se n’adona que ha d’aprendre de la resta. A totes se’ns imposen uns estàndards de bellesa i normalitat que són impossibles. Això té a veure amb el feminisme, amb la discapacitat, amb el que és *trans**, amb ser d’un altre color, d’una altra mida, d’una altra forma. Estem en una intersecció on tenim interessos comuns. Més ens val tenir aliances! Utilitzo la paraula *trans** amb asterisc per seguir un moviment internacional que diu que fariem molt bé d’aliar-nos totes les persones que trenquem les normes, encara que no ho visquem de la mateixa manera, el nom que utilitzem no sigui el mateix o no ho conceptualitzem tot exactament igual. Podem tenir elements comuns. Quins? Que no ens matin, que no ens peguin, tenir drets. L’asterisc és la

possibilitat de situar objectius comuns. Expressions de gènere no normatives en té quasi tothom. Es tracta de ser un moviment més fort en les seves diferències.

Mantens, de fet, que la transfòbia afecta també les persones que s’identifiquen amb els esquemes de sexe-gènere normatius. Com?

Quan veus que insulten algú i li duen “sembles un travelaco”, tu que interioritzes? Saps que no has de tenir aquell aspecte perquè, si no, t’insultaran com han fet amb aquella altra persona. Aprens que, si creues la línia, l’objectiu seràs tu. La violència no la viu només qui rep l’agressió, la vivim totes. Sempre dic “fes-te amistats *trans**!”. Estant amb elles aprens que no pots pressuposar res, que les has d’escoltar i que no els pots preguntar qualsevol cosa. N’estan fartes de preguntes indiscretas. I te n’adones de com sempre hi ha algú que fa un acudit *gilipolles* o es posa molt burro amb què has d’anar a un lavabo o l’altre. En la vivència quotidiana, veus que les normes socials ens estan tenallant i violentant a totes.

Eradicar la transfòbia depèn de les nostres intervencions quotidianes?

Hi ha gent que ha de liderar una lluita política, n’hi ha que ha de liderar una transformació pedagògica, n’hi ha que ha d’escoltar els seus fills i filles, hi ha gent *trans** que ha de parlar en primera persona... Hi ha moltes responsabilitats per a moltes persones. La micropolítica té molt de futur, però a nivell macro també ens toca demanar més del que tenim. Les polítiques actuals tenen problemes. Per exemple, ara, canviar de nom és complicadíssim. I molta gent viuríem molt millor si ens poguéssim dir com volem. Fent certificats, psiquiatres i psicòlegs són Déu. Regulen la teva vida. Com no hem de tenir control sobre la pròpia vida? Quina bogeria és aquesta? El que passa és que en la llibertat de les dones i en les llibertats sexuals ens hi juguem els fonaments morals de la societat. Si les dones no estiguessin obligades a cuidar, si les persones poguessin tenir relacions afectivosexuals amb qui volguessin i si poguessin canviar de gènere, els dinamitzaríem. ◀

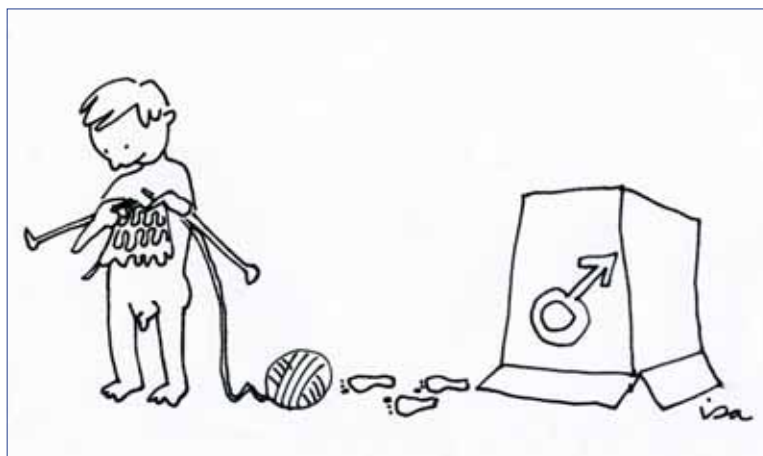
El potencial transformador de coeducar: discurs sense recursos

La violència contra les dones i la violència contra les persones que transgredixen l’heteronormativitat tenen una missió en comú: mantenir intactes la masculinitat i la feminitat en què es recolza i alça l’ordre patriarcal.

Tot i que la transfòbia i l’homofòbia no se solen reconèixer sota l’etiqueta de violència de gènere –concepte reduït, habitualment, a violència contra les dones–, el marc legal (Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masculina i la recent Llei 11/2014 per eradicar l’homofòbia, la bifòbia i la transfòbia) identifica un remei amb potencial per arrancar d’arrel les diverses violències conservadores del sexe-gènere binòmic: un sistema educatiu que procuri una ciutadania coeducada. Ara bé, deixant el paper i fixant-nos

en la pràctica, lluny d’impregnar el dia a dia de les escoles, l’educació no sexista és excepcional. “Molta gent creu que el paper del professorat és ensenyar mates, filosofia o el que toqui; que el que importa és la nota mitjana de l’institut i la selectivitat”, condemna el docent Lucas Platero.

Buida de pressupost i sense avaluació, la coeducació és, fins avui, una política que depèn del voluntarisme del professorat compromès. Segons Platero, tenir formació en perspectiva de gènere a l’hora d’exercir en un centre educatiu “no hauria de dependre que em vingui de gust”. “L’escola m’hauria d’exigir uns mínims sobre diversitat sexual i coeducació, igual que em fa certificar els idiomes que parlo perquè és bàsic pel meu treball”, reivindica.

Cooperatives per canviar les dinàmiques de mercat

Després de viure moments de gran creixement, les agrupacions de consum agroecològic s'enfronten a una crisi. Entre les causes hi trobem els problemes d'organització i la proliferació de supermercats 'eco'

Marta Molas
@martathegoodone

Alguns grups han patit una reducció significativa del número de 'cistellaires'; altres, no han aconseguit assolir mai les previsions inicials

L'increment d'oferta 'ecològica' al mercat tradicional atreu les compradores amb menys compromís, menys poder adquisitiu o menys temps disponible

En els darrers anys, han proliferat grups i cooperatives de consum ecològic per tot el territori, especialment en nuclis urbans distants de zones rurals. Són conjunts de persones unides per la zona on viuen o treballen que s'autoorganitzen per dur a terme un consum ecològic, de temporada i de proximitat. Es constitueixen en cooperativa, en associació o, en alguns casos, en grups alegal sense forma jurídica. Aquests grups poden estar integrats per consumidores i productores o només per consumidores.

Un exemple d'unió de productores i consumidores és La PACA (Acord per a la Producció i el Consum Agroecològic), que explora noves formes de relació entre pagesia i consumidores. El seu model es basa en el repartiment de cistelles, però no ofereix només un tracte comercial, sinó una entesa per preservar una activitat agrària ecològica que garanteixi una sobirania alimentària conscient i sostenible en el temps. Aquest grup del Baix Llobregat va néixer fa set anys amb tretze consumidores i dues productores. Avui dia compta amb 120 consumidores repartides en 8 col·lectius als municipis de Castellbisbal, Cornellà, El Prat, Esplugues, Sant Feliu i Sant Boi de Llobregat.

A Barcelona dominen les cooperatives i agrupacions de consum només integrades per consumidores. Juntament amb Sants, Gràcia és segurament el barri més actiu. Allà, s'observa

amb inquietud la darrera davallada d'integrants. Fa tan sols 3 anys, quasi totes les cooperatives de consum que s'hi radica ven tenien llistes d'espera; ara, algunes d'elles viuen situacions límit. La Fresca n'és un exemple paradigmàtic. Va néixer el Nadal de 2012, fruit de la unió de diverses famílies que esperaven feia mesos per entrar a altres cooperatives del barri, com El Rusc, l'Aixada o Verdurettes. La Fresca ha mantingut l'activitat i ha augmentat les proveïdores però mai ha arribat a les vint cistelles que havia previst: el 2012 començaren amb el mínim (dotze) que els demanaven les proveïdores; a inicis de 2015 només compta amb dues més, tot i haver fet campanyes informatives. El Rusc va arribar a comptar amb 35 unitats familiars (UFs) i una àmplia llista d'espera fins al 2012; avui dia, el número s'ha reduït fins a 16.

Baixes a les 'coopes', crisi per a les productores

El més dur, expliquen des de La Fresca, és "haver acomiadat pel camí a *fresquitos* dels inicis, del grup de creació del projecte. La majoria de partides s'han produït per un canvi de residència, de lloc de treball o per no poder atendre els drets i deures que un grup de consum demana". Anna, una antiga component que va entrar a La Fresca perquè volia cuidar l'alimentació de la seva família, explica que "m'agrada el menjar ecològic i ajudar

“Tu de què ets? De cistella oberta o tancada?”

Les productores que opten per la cistella oberta (possibilitat d'escollir els productes) volen donar resposta a una societat que no té temps i sí ganas de menjar el que convingui a cada moment. Sovint, peces de les cistelles com les remolatxes, els apís o les cols no són les més demandades. Per què no adaptar el camp a les nostres preferències?

A l'altra banda, hi ha defensores aferrissades de la cistella bàsica o tancada, de consumir el que el camp et dóna, el que l'agricultora és capaç de proveir-te. Responsabilitat i compromís. Tasca àrdua, pensen les altres. Així, algunes agricultores com La Kosturica han perdut desenes de cistellaires perquè s'han aferrat al model bàsic: “Creiem en una agricultura paguesa a petita escala com l'única via possible per alimentar el món de for-

ma justa, sana i sostenible. Així, proposem una relació directa, de comunicació transparent entre productores i consumidors. La cistella tancada permet donar estabilitat econòmica a les petites experiències, permet fixar el preu del lot de les verdures en funció dels costos de producció, de la demanda de l'any anterior i d'un dimensionament agroecològic-social. És quelcom diferent que seguir els preus que dicta el mercat, sovint reduïts i compensats per les ajudes de la Política Agrària Comuna”.

Si bé és cert que La Kosturica continua defensant el model bàsic, darrerament ha incorporat millores a la seva oferta, com les cistelles petites i la possibilitat d'adquirir verdures com a extres sota demanda, que pacifiquen les queixes d'una cistella tancada que sovint resulta menys pràctica.

a productores locals. Vaig marxar bàsicament per manca de temps i per altres raons. Requeria molta més dedicació que la que jo podia donar”.

Anna resumeix perfectament un dels motius d'abandonament: la manca de compromís o temps. Des de Verduretes, pensen que “la dificultat que suposa participar de manera activa en un grup de consum, en temps i compromís, és la mateixa. L'afegit és haver de superar la gran oferta que hi ha al mercat tradicional i triar l'autoorganització a l'hora d'establir els patrons de consum”. A El Rusc, afegixen: “hi ha més gent a l'atur i amb menys recursos, emigració del barri i del país, cansament de la gent... Estem implicats en moltes lluites”.

Les consumidoros no són les úniques que ploren les baixes. Cal Elies d'Argentona, que proveeix des de l'inici la cistella de verdures d'El Rusc, ha agafat una parada al mercat de Mataró davant de la poca demanda dels cooperativistes. La Kosturica, un projecte de paguesia agroecològica en funcionament des de l'any 2000, ara obre les portes a la seva finca els dissabtes al matí per vendre verdures. Aquest projecte va començar amb 30 cistelles i actualment compta amb unes 130 que, en els darrers anys, costen de trobar i de mantenir. En algun moment, això els ha dut a plantejar-se la continuïtat. I no ha estat per falta d'energia: la Kosturica ha picat la porta a cooperatives de consum, menjadors escolars, botigues agroecològiques, forma part d'un munt d'organitzacions activistes i defensores de la sobirania alimentària i s'ha deixat la gola en manifestacions, arrossades, calçotades i xerrades populars. “Els cistellaires han anat fluctuant força però al principi no costava que es creessin grups o *coopes* noves de consum. Des del 2012, costa moltíssim. L'accés als productes ecològics és més fàcil i costa més que apareguin noves cooperatives i que mantinguin el nombre de famílies, el compromís i la idea d'acció política darrere del consum”, expliquen.

La Kosturica forma part de La Xarxeta, la Xarxa de Pagesos Agroecològics de Catalunya, que busca la dignitat en la seva feina, creant un model en el món rural basat en la justícia social, la solidaritat, la cooperació i la sostenibilitat. “La viabilitat econòmica de moltes de les nostres companyes està a la corda fluixa”, explica Maria, de la Kosturica. A parer seu, els problemes són “l'economia precària permanent, deguda segurament a no internalitzar ni optimitzar els costos de producció, comercialització i distribució que també fem; la competència lleial i deslleial de productores i distribuïdores; la manca de compromís de les consumidoros, sobretot a l'es-

tiu... La fluctuació del número de cistellaires també suposa un increment d'hores de treball per cercar noves consumidoros, una tasca a la qual s'hi sumen la manca de recursos econòmics i de coneixements per dur a terme aquesta feina comercial”. Com a cirereta del pastís, Maria treu un tema clau: el desplaçament de la cistella bàsica (també anomenada cistella tancada) per la comanda oberta.

I ara què?

La situació crítica que viuen moltes de les cooperatives consultades fa que es plantegin si cal canviar el model. Les baixes a La Fresca han generat sovint un debat intern: “hem d'acollir persones més implicades en l'agroecologia i en el canvi de model de consum? O hem de ser més oberts i acollir a gent que no vulgui participar en les tasques de treball del col·lectiu però que consumeixi, que engrandeixi la massa crítica de consumidoros ecològiques?”. Per La PACA, “la preocupació inicial per la salut o els aspectes ambientals s'ha transformat en una necessitat de

canviar el model de consum i en una implicació més gran en les decisions sobre la producció del que mengem. Les persones que no compartien aquest desig de canvi, que han establert relacions exclusivament de consum, han acabat marxant perquè troben al mercat una major comoditat, oferta i diversitat, unides a una implicació menor o nul·la”.

“Existeixen botigues i cooperatives que venen cistelles ecològiques i asseguren (en alguns casos) un tracte just amb les proveïdores sense demanar implicació. Vist això, com que altres cooperatives compten amb poques UF i pateixen dificultats per arribar a les comandes mínimes, estem intentant unir esforços amb altres grups del barri. Això pot passar per fer comandes conjuntes o per compartir espais per mantenir vius els projectes, fent xarxa per un objectiu comú”, expliquen des d'El Rusc. A La Fresca són optimistes: “hem tingut molts moments crítics, però sempre reflotem. Creiem en el que fem i creiem que és el futur. Ningú va dir que fos fàcil, oi? Seguirem lluitant!”.

Treballs agrícoles a la cooperativa La Kosturica. A dalt, terrenys a Santa Eulàlia de Ronçana; a baix, masia i hivernacle de Can Marqués (Canoelles) / FOTOGRAFIES: EDU BAYER

La guerra comença aquí

Jordi Calvo Rufanges

Coordinador i investigador del Centre Delàs d'Estudis per la Pau
@CentreDelas

Amb l'aprovació de la partida pressupostària que l'Estat destina a despesa militar, comença a funcionar el que anomenem cicle econòmic militar

Les vendes a governs sustenten les empreses fabricants d'armament: la part d'aquest comerç en mans privades és molt reduïda, sobretot si parlem d'armament pesant

A finals de cada any s'aproven els pressupostos de l'any següent, inclosa la partida corresponent a la despesa militar. És l'inici del que els antimilitaristes defineixen, amb molta raó, com "la guerra comença aquí". Un cop hi ha un pressupost, comença a funcionar el que anomenem cicle armamentista o cicle econòmic militar.

Amb diners públics es paguen els salaris, pensions, assegurances i tot allò necessari per mantenir als militars i exmilitars. A Espanya hi ha 122.256 efectius militars, 45.587 comandaments i 76.669 soldats de tropa i marineria; a cada comandament li correspon donar ordres a una mitjana d'1,9 soldats. A més a més, 35.017 civils treballen pel ministeri de Defensa. Això, evidentment, costa molts diners. Però aquesta no és la part més important de la despesa militar real, ni la més controvertida.

El pressupost serveix també per mantenir la indústria d'armes espanyola i part de l'estrangera. Perquè no sols s'exporta, sinó que també s'importa. Aquí es troba el moll de l'os del cicle armamentista. Les vendes a estats són el sustent i el negoci de la major part d'empreses fabricants: la part d'aquest comerç en mans privades és molt reduïda, sobretot quan parlem del costós armament pesant. A Espanya aquesta partida és tan elevada que el ministeri de Defensa ha contret un deute de 34.326 milions d'euros pels pròxims anys. Aquesta despesa va començar a finals dels anys 90, amb uns Programes Especials d'Armament per modernitzar les forces armades. Els posteriors governs la van augmentar, fins i tot en moments de crisi econòmica. De fet, ara mateix, el ministre de Defensa ha anunciat la seva intenció de comprar més armament i augmentar aquest deute en 10.000 milions més.

Diner públic per sostenir un sector

Qui són els beneficiaris d'aquestes inversions? Molt fàcil: els propietaris de les companyies que fabriquen l'avió EF-2000; els blindats Leopard i Pizarro; els helicòpters Tigre, NH-90, Cougar o EC-135; els obusos de 155 mm; els avions de transport militar A-400; els míssils Taurus o Spike; les fragates i els submarins de combat... Entre els beneficiaris econòmics dels Programes Especials d'Armament espanyols trobem empreses privades, però també públiques. La més important d'aquestes últimes és

Navantia, i el manteniment de la seva producció de bucs de guerra respon en gran part a l'interès de mantenir llocs de treball. Els sindicats i alguns partits propers a aquests demanen tradicionalment la producció d'armament pel seu comprensible objectiu de no afrontar acomiadaments, però no qüestionen l'objectiu i els efectes d'aquesta producció. Caldria més amplitud de mires i, enlloc de proposar la pèrdua d'ocupació, buscar la reconversió d'aquestes indústries, que són totalment improductives i parasitàries dels pressupostos públics, en sectors de futur per a l'economia estatal.

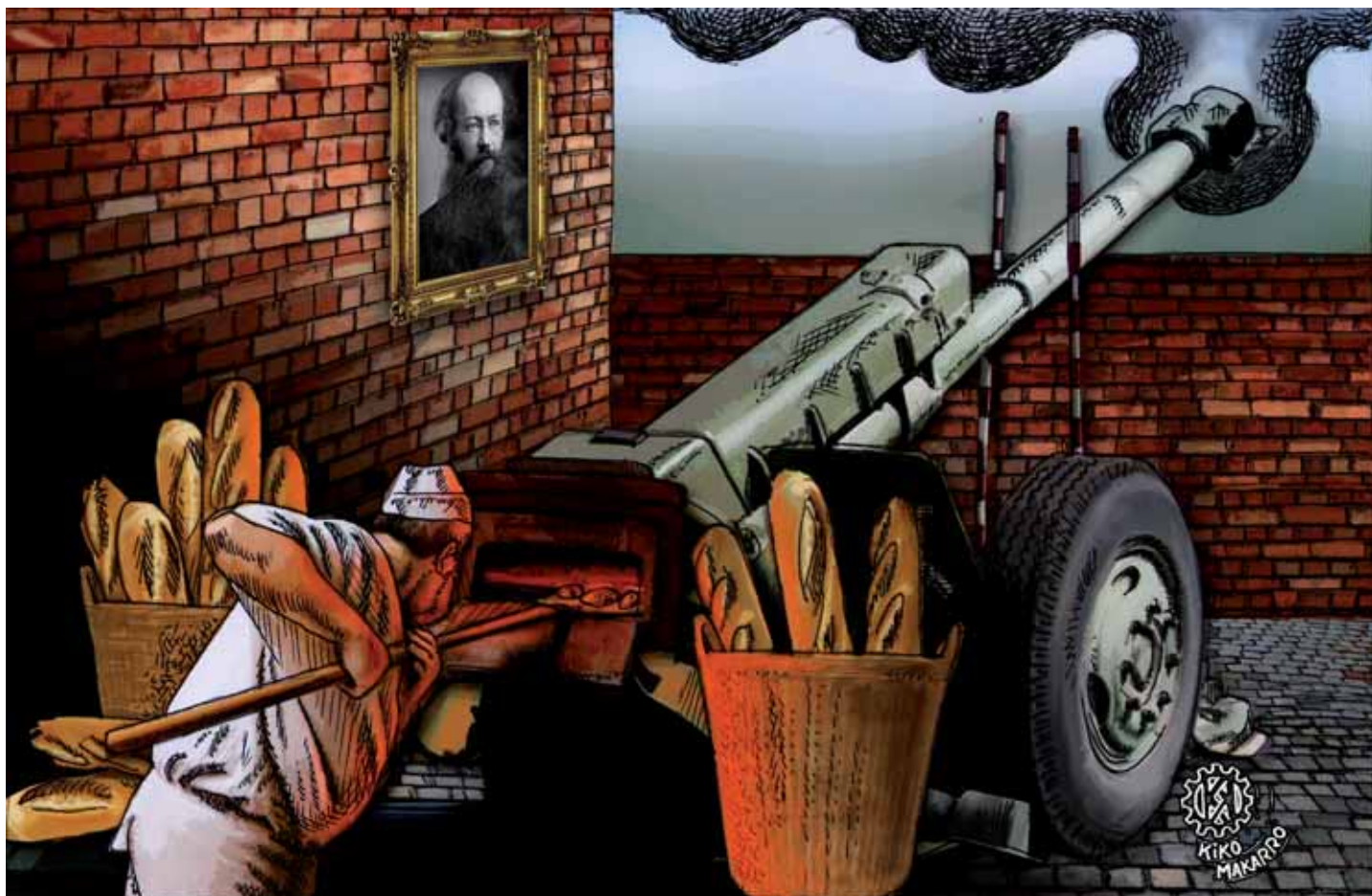
Per altra banda, si parlem de llocs de treball, el sector de defensa públic i privat dona feina a unes desenes de milers de treballadors. Mantenir aquest sector ocupat costarà 40.000 milions a les arques de l'Estat. Molt probablement sortiria més barat pagar una prestació, una pensió i la formació per reciclar-se professionalment a tots els seus empleats. No ens enganyem: Espanya no necessita 87 avions Eurofighter, ni 239 tancs Leopard, ni 212 blindats Pizarro. Segons el subsecretari d'Estat de Defensa, Constantino Méndez, aquests vehicles eren en gran part inútils pels escenaris de defensa de les Forces Armades espanyoles. I s'havien de pagar amb diners que ni es tenien aleshores ni es tindran en un futur.

Aquestes grans partides pressupostàries destinades al rearmament de l'exèrcit espanyol cercen la creació de negoci, que uns pocs aconsegueixin beneficis a costa dels pressupostos estatals. A més, en el cas que aquests dispositius siguin utilitzats, comporten la destrucció i la mort. Afortunadament per a les poblacions iraquianes, afganeses o somalis, Espanya no té sobre el terreny la major part d'aquestes armes, sinó que moltes d'elles es troben emmagatzemades damunt de palets perquè no es facin mal bé, cosa que evidencia el malbaratament de diners.

Crèdits confusos i xifres enganyses

Però el suport a les empreses fabricants no es limita a la compra dels seus productes. També es concedeixen ajudes a la R+D militar, préstecs a interès zero, perquè les indústries militars puguin començar a desenvolupar i produir les armes encarregades. Aquests crèdits provenen tant de Defensa com del Ministeri d'Indústria, sent aquest últim el que aporta quanties

/ KIKO MAKARRO

més elevades. El seu funcionament és tot un misteri. No està clar si els han de tornar al cap d'un temps, si ho fan quan entreguen les armes i Defensa les paga o si se'ls descompten directament del seu cost. Sí sabem que, després de 18 anys amb aquesta fórmula, les empreses han rebut prop de 22.000 milions d'euros i n'han retornat al voltant de 200. No sembla forassenyat que, algun dia, diguin que no poden tornar els crèdits: per salvar el sector, amb l'excusa de mantenir els llocs de treball, se'ls hi condonarien. Si es produís aquest escenari, el dret de cobrament es convertiria en una pèrdua i tindria un impacte enorme en els comptes estatals, engreixant encara més el deute públic.

Tanmateix, els escàndols de la despesa militar espanyola no acaben aquí. Hi ha una altra partida pressupostària que és, com a mínim, enganyosa. Es tracta del cost de les operacions a l'exterior. Espanya, dins la seva estratègia de voler ser considerada una potència mundial, té cada cop més presència militar arreu del món. Els seus compromisos amb l'OTAN i amb altres països europeus fan que, any rere any, de manera constant, hi hagi uns 3.000 militars en llunyanes muntanyes i mars, defensant els interessos espanyols o els dels seus aliats. No és difícil identificar que els interessos a Somàlia, per posar un exemple, són econòmics. La pregunta en aquest cas és per

què les forces armades, públiques, han d'estar al servei del negoci dels tonyinaires.

També es produeixen invasions de països amb grans riqueses en hidrocarburs, de les quals es pretenen beneficiar les grans transnacionals del petroli i del gas. Aquestes missions costen anualment uns 700 milions d'euros, però el pressupost del Ministeri de Defensa només en preveu 14,36 milions. Per què existeix, any rere any, aquesta enorme diferència entre la despesa inicial i la realment liquidada? És veritat que algunes operacions no són previsible, però això no impossibilita fer una previsió més realista. Aquí hi ha un altre engany en el pressupost de Defensa, una altra ocultació de despeses certes: probablement es busca reduir l'impacte en l'opinió pública d'aquesta prioritització del que és militar. De fet, la despesa militar real ha disminuït un 18 % des de l'inici de la crisi, mentre que les reduccions en matèries com l'educació (22,5 %), el foment del treball (38 %), la cultura (38 %) i les infraestructures (58 %) han estat molt superiors.

El pitjor de tot és que aquesta despesa fa que les armes estiguin en mans de militars disposats a utilitzar-les seguint les ordres dels seus superiors. Com més preparació hi hagi, més fàcil serà optar per la guerra. La guerra comença aquí, amb el pressupost militar. ◀

La barreja de vendes, préstecs a interès zero i ajudes a la R+D dificulten saber quin és el volum de diner públic que acaba anant a mans privades

Sabem que, després de 18 anys amb aquesta fórmula, 22.000 milions d'euros han anat cap a les empreses i només n'han retornat al voltant de 200

22-23

La indústria tèxtil es fonamenta en els salaris ínfims i la permissivitat amb pràctiques il·legals

24

Una campanya de denúncia recorda l'apartheid viscuda per les palestines a la ciutat d'Hebron

Coca-Cola boicoteja la reobertura de la seva planta a Fuenlabrada

Un any després de la presentació d'un ERO anul·lat per la justícia, les treballadores de les instal·lacions madrilenyes continuen mantenint-hi un campament. L'empresa usa pràctiques dilatòries per desgastar la plantilla

Isa Benítez / Homera Rosetti
@jorborejuo / @h_roset
Fuenlabrada

"Aquesta ha sigut la nostra casa durant el darrer any", assegura Félix González mentre obre els braços davant una caseta d'autoconstrucció, aixecada al peu de la monumental nau industrial. Félix és una de les 238 persones que van perdre la feina a la planta de Coca-Cola a Fuenlabrada (Madrid) el gener del 2014. Quan l'empresa de begudes va anunciar el tancament de quatre fàbriques a l'Estat espanyol, es van produir 1.190 acomiadaments. Aquesta decisió va provocar una resposta contundent de les treballadores de Fuenlabrada, les quals, des d'aleshores, han acampat a les portes de la fàbrica i han coordinat el boicot a la marca, a més d'evitar el desmantellament de la planta.

Malgrat que fa més de sis mesos que l'Audiència Nacional (AN) va donar la raó a les acampades i va sentenciar que l'ERO era improcedent, Coca-Cola insisteix en la seva estratègia d'"allargar el conflicte" i "desgastar la plantilla" per evitar que es torni a posar en marxa la planta madrilenya, segons denuncien les acampades. Tot i així, un any després de l'anunci de l'ERO, el campament s'ha fet fort i espera que la sentència s'executi.

El campament

El punt central de l'acampada és una caseta situada en una de les tres portes principals d'entrada i sortida de camions que les treballadores bloquegen des de fa més d'un any. L'hivern està essent dur però, afortunadament, fa poc que ha arribat una bona remesa de llenya, cortesia de l'Ajuntament de Fuenlabrada, per mantenir ben calenta la instal·lació. Juan Carlos Asenjo, el portaveu del campament i també delegat de CCOO, seu al mig de la taula principal davant d'un ordinador i amb el mòbil a mà. Tots els presents són homes, menys una dona, companya d'un treballador. Ens donen afablement la benvinguda i Asenjo ens fa un gest amable convidant-nos a seure. "Què voleu beure? No tenim Coca-Cola", ens diu Félix González, un altre company, arrencant-nos un somriure.

Els acomiadaments

El 22 de gener del 2014, la direcció de Coca-Cola va decidir presentar un ERO per "causes organitzatives i de producció". La mesura afectava 1.190 persones i representava el tancament de quatre plantes, entre elles la de Fuenlabrada, en el cor d'una de les àrees de més consum d'aquest refresc del planeta. Les altres plantes que tancaven són la de Colloto (Astúries), la de Palma i

la d'Alacant. El negoci no tenia problemes de liquiditat, simplement formava part d'un pla de concentració de les vuit embotelladores existents a l'Estat espanyol. És part de l'estratègia de la multinacional arreu del món: disposar d'un sol interlocutor per continent resulta més simple i econòmic.

No és el primer ERO que pateix la plantilla de Fuenlabrada. Un any abans de l'ERO, l'empresa ja va plantejar una reducció de plantilla, voluntària i en condicions *acceptables*. En aquest cas, el fet diferencial ha estat l'adopció forçosa i la decisió de tancar la planta. Asenjo ens explica que, a més, ja en ple conflicte, l'embotelladora va intentar reconduir la situació pressionant per l'obtenció de baixes voluntàries, en el marc de l'ERO, als centres de treball no afectats inicialment. Només en van aconseguir 200, però plenes d'irregularitats. Fins i tot es van signar fulls en blanc. El volum d'errades que acumulen aquestes baixes o prejubilacions és tan elevat que la sentència de l'AN també els reconeix el dret a la readmissió.

La sentència

La lluita pels "zero acomiadaments" s'ha convertit, a hores d'ara, en la lluita pel compliment de la sentència de l'AN, que declarava l'ERO improcedent i, en conseqüència, obligava a la readmissió de les 821

persones acomiadades en el marc de l'expedient fins aquell moment, el juny de 2014. També s'indicava, i aquest és un fet important, que la readmissió s'havia de produir al mateix lloc de treball i amb les mateixes condicions. L'estratègia de desgast per part de l'empresa ha passat per comunicar la readmissió però a diferents centres: una persona de Palma es veia obligada a traslladar-se a les Canàries; una de Madrid, a Catalunya; una d'Alacant a Galícia, etcètera.

Aquesta actuació ha provocat la reacció de l'AN a través de dues interlocutòries, una al novembre i una altra al gener, que insistien: la sentència s'havia de complir correctament. "Es tracta de la primera vegada que aquest tipus d'interlocutòria s'executa a nivell col·lectiu", explica Enrique Lillo, advocat de les treballadores i responsable del Gabinet Jurídic Interfederal de CCOO. A banda de la readmissió, l'empresa ha d'abonar els salaris de tramitació que les afectades han deixat de percebre des del seu acomiadament nul. L'obstacle ara rau en el reconeixement de la quantia de les nòmines. L'empresa, una vegada més, juga a l'estratègia del desgast.

La resistència

Sembla més que evident que l'embotelladora juga amb la lentitud dels processos judicials. El problema no és la readmissió ni la liqui-

Una imatge exterior del campament central / MARIA CORRALES

El punt central de l'acampada és una caseta situada a una de les tres portes principals d'entrada i sortida de camions / MARIA CORRALES

DUES VAGUES UNA LLUITA

dació de salaris: l'objectiu inicial i prioritari és el tancament de la planta de Fuenlabrada, el centre de producció més important i amb el millor conveni de les vuit embotelladores de l'Estat.

Aquesta intenció s'ha concretat en dos intents de desmantellament. Per aquest motiu, els 300 Espartans, com s'autoanomenen els treballadors, fan tres rigorosos torns de guàrdia (quinze persones com a mínim) en els tres principals accessos a la fàbrica. Molts d'ells viuen als voltants i, quan hi ha un crit d'alarma, es posen en contacte i fàcilment apleguen més d'un centenar de persones. Aquestes vigilàncies són dures. Només un dels punts té sostre i unes condicions mínimament habitables. Els altres solament són punts de reunió al voltant d'un bidó amb foc. La solidaritat, en aquest sentit, ha estat clau. La mala comunicació del polígon industrial amb la població no ha estat un problema perquè les acampades rebessin el suport de les habitants de la zona.

Des de l'emissió del segon autojudicial per al compliment de la sentència, les 238 persones acomiadades de Fuenlabrada no perceben la prestació d'atur perquè estan readmeses oficialment. A principis de febrer, l'empresa encara discuteix les quantitats salarials però ha decidit abonar una part en concepte de "salari de sustentació". El pla és "resistir", conclou Asenjo, mentre les persones que ens envolten assenteixen.

El boicot

En l'àmbit internacional, Coca-Cola va anunciar el passat mes d'octubre un pla de reducció de despeses de 3.000 milions de dòlars (2.656 milions d'euros) anuals fins al 2019. Aquest pla inclou, per descomptat, més retallades de plantilla. Asenjo assegura que l'estratègia de concentració d'embotelladores a Europa ha tingut com a resultat diversos ERO a Grècia i a Itàlia. Tanmateix, la força de la lluita de Fuenlabrada també rau en la seva posició estratègica: la zona de Madrid és la de més consum de tot l'Estat espanyol, que és el tercer territori on es consumeix més Coca-Cola arreu del món, després dels EUA i Mèxic. Per aquest motiu era inevitable jugar la carta del boicot.

La primera notícia sobre l'impacte del boicot a la marca Coca-Cola la va fer pública la mateixa companyia durant el judici de l'ERO. La sentència recull clarament que "les vendes a la zona centre de productes de Coca-Cola, mesurades en caixes físiques, van patir una reducció del 48,6% a data del 28 de febrer 2014 en

relació a les realitzades a 28 de febrer de 2013". És a dir, que el consum a Madrid, gran part de Castella-La Manxa i Castella i Lleó va caure a la meitat. Les darreres dades globals fetes públiques per The Coca-Cola Company van en la mateixa línia: el 2014, va obtenir un benefici de 7.098 milions de dòlars (6.286 milions d'euros), un 17,3 % menys que el 2013. En el quart trimestre, l'empresa va guanyar un 55 % menys.

Un balanç victoriós

La primera i més evident victòria de les resistents és la sentència que declara nuls els acomiadaments. "L'empresa no ha pogut aportar documentació econòmica legal específica i concreta que justifiqui el tancament de la planta de Fuenlabrada", insisteix Lillo. A aquest fet s'hi ha sumat un informe de la Inspecció de Treball: en aquest document, s'avalen les denúncies de les treballadores, segons les quals es produïa l'entrada de producte d'altres plantes

de l'Estat, d'Europa o, fins i tot, del nord d'Àfrica. Tot això ha estat determinant en el desenllaç judicial, contrari a l'ERO. Un altre èxit ha estat el boicot i el seu innegable impacte en els beneficis de la multinacional, però també la resistència dels 300 Espartans al campament i el suport de les seves famílies en el decurs de la lluita.

La batalla de la Coca-Cola no acaba aquí: la plantilla està estrenyent el vincle amb altres empreses en conflicte com Buigrago, TRAGSA o Panrico, i altres moviments com l'estudiantil o el de la Plataforma d'Afectats per l'Hepatitis C. Tot i això, no hi ha hagut una resposta solidària de la resta d'empreses del sector agroalimentari on CCOO també té implantació, més enllà de la solidaritat espontània de les plantilles. Des de Fuenlabrada, insisteixen en què, malgrat els anuncis unilaterals d'acord, segueix vigent la campanya de boicot al consum de tots els productes de The Coca-Cola Company i la crida a la solidaritat a les treballadores de tot l'Estat, més enllà de l'empresa. ◀

La independència sindical, en dubte?

El conflicte de Panrico i Coca-Cola tenen en comú el fort protagonisme de FEAGRA (la Federació Agroalimentària de CCOO) en la negociació dels ERO i la manca de transparència dels acords entre les direccions sindicals i les plantilles de Panrico a Santa Perpètua i de Coca-Cola a Fuenlabrada (veure infografia).

El 24 de setembre de 2014, l'advocat a l'AN d'ambdues plantilles, Enric Lillo, denunciava públicament que

la federació donava ordres explícites d'abandonar la batalla jurídica dels dos conflictes: no demanar l'execució de la sentència favorable a la plantilla de Fuenlabrada i no recórrer la sentència de l'AN sobre l'ERO de Panrico. Una decisió sense cap justificació sindical ni jurídica, de la qual els treballadors de Panrico s'assabentaven quan l'advocat publica a la xarxa la correspondència que ho acredita. Per què FEAGRA va donar aquestes ordres? Lillo en dues

cartes escriu: "es diu que l'empresa ha efectuat alguna donació o aportació [a la Federació], encara que aquesta no està lligada al desistiment del plet". Sis mesos després, en demanar-li aclariments, Lillo es fa enrera: "va ser una invenció per dissuadir la direcció de FEAGRA". L'advocat va continuar amb les accions judicials previstes: "Les sentències són per ser complides", diu. A data d'avui, continua davant del gabinet jurídic de CCOO.

Rere la moda, l'explotació

La indústria transnacional del teixit basa el seu model de negoci en la reducció a gairebé zero dels costos laborals i fiscals

Treballadora d'una fàbrica de roba a la Xina / CNBC

La producció de roba s'ha deslocalitzat a països de la perifèria, més "competitius" en termes de salaris. Les condicions de les treballadores semblen del segle XIX

Lydia Sangüesa / Inés Marco
@lydia_sanguesa
Barcelona

La indústria tèxtil està a la base de l'inici i l'expansió del capitalisme i està directament relacionada amb l'explotació de classe, gènere i raça. El sector ha estat pioner en el desenvolupament d'estructures productives que després s'han estès a altres sectors. Ha estat una indústria clau en el desenvolupament de la societat de consum i del capitalisme "del benestar", com a transmissor dels valors i mites que protegeixen i sustenten aquest sistema.

El 1844, Friedrich Engels, coautor del *Manifest Comunista* i fill del propietari d'una fàbrica tèxtil, descrivia l'accident més comú a les fàbriques de cotó de Manchester: "les articulacions dels dits quedaven atrapades entre les màquines". Dits, mans i braços es danyaven o s'escapçaven, sovint s'infectaven i causaven la mort. Les treballadores, moltes d'elles nenes, també s'enfrontaven a constants problemes de salut per inhalació de

fibres i pols, així com a malalties derivades del treball repetitiu.

La indústria de teixits de cotó de Manchester, que depenia dels cultius dels Estats Units, on s'explotava milions d'esclaus africans, va iniciar la producció massiva i mercantilització del tèxtil i la moda fins arribar al que avui es coneix com a fast fashion. Què ens trobem si fem un ràpid recorregut de 160 anys dins de la mateixa indústria? Als antics molins on es filava el cotó ara hi ha edificis de luxe. La producció de roba ja no es troba al centre del sistema capitalista, sinó que s'ha deslocalitzat a països de la perifèria, més "competitius" en termes de salaris. No obstant això, les condicions laborals de les treballadores recorden les del segle XIX.

Permissivitat amb pràctiques il·legals

El delta del riu Pearl cobreix nou ciutats de la Xina industrialitzada. El darrer any, ha estat escenari de les vagues més grans de la història recent del país. Més de 30.000 treballadores van aturar-se al complex industrial Yue Yuen, proveïdor de calçat esportiu per a Nike, Adidas, Reebok o New Balance, situat a Guangdong. No sols es reclamaven millores salarials: també s'exigia el pagament de les cotitzacions socials que l'empresa no pagava des de feia mesos amb el beneplàcit del govern local.

Tampoc s'ha fet més fàcil respirar a les fàbriques tèxtils des que Engels parlava d'una pols fibrosa que provocava "escopir sang, respiració sorollosa, dolors al pit... que acaba en el pitjor dels casos amb tisis". Les fàbriques de Guangdong són responsables de la meitat de la producció mundial de pantalons texans. A gran part dels texans se'ls aplica *sandblasting*, un procés de tractament de la tela vaquera que aporta un aspecte desgastat. La tècnica consisteix en l'aplicació de sorra a pressió sobre la roba i, normalment, es realitza de forma manual i sense protecció. Des de 1966, aquesta tècnica està prohibida a Europa per ser altament perillosa. La pols entra als pulmons de les treballadores, que passen 15 hores al dia a la fàbrica, i causa silicosis, una malaltia pulmonar incurable amb efectes sovint mortals. El 2013, la Campanya Roba Neta, War on Want i SACOM (Students & Scholars Against Corporate Misbehaviour) publicaven l'informe *Breathless for Blue Jeans: Health Hazards in China's denim factories* on denunciaven l'ús del *sandblasting* a les fàbriques xineses i instaven les marques involucrades a respondre i millorar les condicions de treball. Un any després, SACOM tornava a assenyalar dues d'aquestes fàbriques on no s'havia produït cap millora: produïen per a American Eagle, Hollister, Levi's, GAP, Wal-Mart i H&M.

A Cambodja, més de 400.000 persones treballen en fàbriques produint roba per als mercats occidentals. Aquestes instal·lacions són la força darrere del creixement econòmic nacional.

apunta't a l'ecologisme social
ecologistesenaccio.org/catalunya

300 grups lluitant per un món sostenible i just

El 2013, la indústria de la confecció va ser valorada en 5.000 milions i les exportacions van representar un terç del PIB nacional. La majoria de les fàbriques són propietat de malais, xinesos i coreans que s'han instal·lat al país gràcies a la mà d'obra barata i les generoses baixades retributives del govern. Les condicions són tan roïnes que les treballadores sovint es desmaiaven pel cansament i la falta de ventilació. Els amos *diagnostiquen* aquestes situacions com a "casos d'histeria", segons es documenta en una investigació d'Anna McMullen, *Shop 'till they drop*. Des de finals del 2013, les obreres cambodjanes lluiten perquè el salari mínim s'augmenti dels 60 als 124 euros. A principis de l'any passat, després de deu dies de vaga general a les fàbriques de tot el país, el govern va llençar l'exèrcit contra el poble, fet que va posar fi a la vida de cinc persones i va causar quaranta ferides, una desapareguda i vint-i-tres empresonades.

Pressió màxima a cost mínim

El tèxtil, origen de la Revolució Industrial europea, és una les indústries més antigues, mercantilitzades i globalitzades que existeix. En un context de mecanització i robotització dels processos industrials, és un sector que encara requereix molta mà d'obra. La impossibilitat d'automatitzar gran part dels processos suposa que encara sigui una icona de l'explotació laboral, generalment de dones.

El capitalisme requereix la desigualtat econòmica i social per funcionar i la indústria de la moda és un bon exemple d'aquesta realitat. Els hòldings de la moda guanyen anualment milers de milions perquè milions de persones cobren salaris de misèria i treballen en permanent risc d'accidents laborals. Els beneficis creixen cada any. Segons *El mapa de la moda 2014*, una sèrie de reportatges del portal Moda.es, Inditex va facturar 16.724 milions l'any passat; LVMH, propietari de Louis Vuiton, Dior, Loewe o Marc Jacobs, va facturar quasi 30.000 milions. El sector, doncs, té suficients diners perquè la força de treball sigui ben pagada i en unes condicions justes. Caldria només que els beneficis fossin redistribuïts entre els proveïdors. Però d'acord amb la lògica dels mercats, la mà d'obra és un cost a retallar.

Les firmes internacionals exigeixen a les fàbriques productores una competitivitat basada en la reducció a gairebé zero dels costos laborals i fiscals, en la capacitat per servir les comandes de forma ràpida i flexible. Per estalviar costos d'emmagatzematge i per no acumular producte que potser no tindrà l'èxit esperat, les firmes de moda, de roba esportiva o les cadenes de distribució imposen terminis de lliurament cada vegada més curts. Aquesta cadena de pressió es transmet de les empreses transnacionals als empresaris locals fins a les treballadores, amb l'amenaça permanent de traslladar les fàbriques a altres

La zona de Guandong (Xina) és un gran centre de producció del sector / MATHIAS BRASCHLER

llocs on els salaris siguin més baixos. A la pràctica, qui acaba pagant els costos reals són les treballadores, que reben salaris que no cobreixen la seva subsistència.

Neocolonialisme econòmic 'fashion'

Els salaris de misèria són el resultat de passats colonials que van crear bosses d'indigència i que van obligar les treballadores a acceptar feines a qualsevol preu. És significatiu recordar com la Xina o l'Índia, els principals productors de teixits abans de la Revolució Industrial, van ser obligats a transformar-se en països proveïdors de matèries primeres a través de les imposicions violentes de Gran Bretanya. L'Imperi buscava eliminar la competència i ampliar els mercats per a la seva indústria tèxtil naixent, alhora que s'assegurava el proveïment de matèries primeres barates basades en el treball semiesclau a les plantacions.

En una onada inversa, el neoliberalisme va rematar la feina. A la dècada dels noranta, l'FMI i el Banc Mundial van aplicar programes de reestructuració que van destrossar indústries locals com la pesca o l'agricultura de subsistència, cosa que va forçar les camperoles a migrar a les ciutats a la recerca de feina. Si a la necessitat de treball hi afegim una absoluta manca de garanties socials i drets laborals, podem entendre quin és el vincle entre els grans beneficis de les empreses tèxtils i les grans bosses de treballadores empobrides del Sud.

En termes corporatius, el *fashion*, les glamuroses campanyes publicitàries, les desfilades i les tàctiques de màrqueting estan entelades pel treball de milions de treballadores en condicions d'explotació laboral. Darrere d'aquest model de negoci hi ha sexisme, racisme, impacte ambiental i alienació consumista. La moda permet que l'explotació es disfressi de fantasia. La realitat és que el cor d'aquesta indústria no és la creativitat, sinó l'explotació i el guany individual. ◀

Els beneficis empresarials es basen en la manca de garanties socials i drets laborals i en l'existència de grans bosses de treballadores empobrides

L'FMI i el Banc Mundial van impulsar reformes que van destrossar sectors com el de l'agricultura de subsistència. La població va haver de buscar feina a la indústria

DIVA HOGAR
REPARACIONS 24H
REFORMES
BARCELONA
93.346.86.01
SANT FELIU DE LLOBREGAT
93.105.77.83
www.clubdivahogar.com

Creació i creixement de les cooperatives de treball
Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya
@coopet treball f cooperativet treball
www.cooperativet treball.coop

TARONGETA
vol dir taronja petita
Relats de professors de català a l'estranger.
Godall Edicions
www.godalledicions.cat

KAMILOSETAS MUSKARIA
distribuidora llibertària
www.nodo50.org/kamilosetas
kamilosetas@nodo50.org

Hebron, resistint l'apartheid

Defensors dels drets humans lluiten per evitar l'abandonament massiu del centre de la ciutat. Denuncien la segregació que s'hi viu

Barreres i punts de control impedeixen que la població palestina accedeixi al carrer Shuhada / QUERALT GÓMEZ

Queralt Gómez
@QueraltGC
Barcelona

Era el 25 de febrer de 1994. Passaven pocs minuts de les cinc de la matinada i la Mesquita d'Abraham estava plena de fidels musulmans que pronunciaven la primera oració del dia. Era una jornada important, s'atansava la fi del Ramadà i era divendres. La ciutat d'Hebron, però, no tornaria a ser la mateixa després que Baruch Goldstein irrompés a la pregària amb un fusell automàtic i posés fi a la vida de vint-i-nou persones i ferís a més d'un centenar. Abatut a trets durant l'atac, Goldstein era un colon israelià d'origen estatunidenc que havia entrat vestit amb uniforme militar a la mesquita. Els soldats israelians que en custodiaven l'entrada no el van aturar.

Aprofundir en la segregació

L'atemptat d'ara fa 21 anys es considera el punt d'inflexió en la divisió de la ciutat i en l'apartheid que pateix la població, sota l'ocupació militar d'Israel des que, el 1967, l'Estat sionista va guanyar la guerra dels Sis Dies. Després de l'atac, al·legant qüestions de seguretat, Israel va adoptar progressivament mesures de segregació de la població i va impedir que les famílies palestines accedissin a la major part del temple.

Dos anys més tard, el 1997, es va signar el Protocol d'Hebron, que dividia la ciutat en dues zones. Una zona, anomenada H1, comprenia 18 kilòmetres quadrats amb la majoria de la població palestina i sota control de l'Autoritat Palestina. L'altra zona, anomenada H2, abastava el barri antic de la ciutat i tots els nuclis de colònies israelianes; la seva extensió era de 4,3 kilò-

metres quadrats. En aquesta segona zona, hi vivien unes 35.000 persones palestines. Van quedar sota el control directe de l'exèrcit d'Israel i l'Autoritat Palestina només manté alguns poders civils sobre les palestines que hi viuen. Tot i així, l'Article 9 del mateix Protocol va establir que la divisió de poders de la ciutat no havia de representar un obstacle en la llibertat de moviments de la població: "Les dues parts comparteixen l'acord comú que el moviment de les persones, els béns i els vehicles dins i fora de la ciutat serà fluid i normal, sense obstacles ni barreres".

Qualsevol que passegi per Hebron comprovarà, però, que són múltiples els passos controlats per soldats al barri antic. A més, en la major part dels carrers de la zona H2, l'exèrcit ha prohibit l'accés amb vehicle a les persones palestines (no poden circular-hi ni transports d'emergència com les ambulàncies). En molts d'ells, ni tan sols hi poden caminar, encara que sigui l'únic carrer que dóna accés als seus habitatges.

Una ciutat fantasma

Durant els anys de la Segona Intifada (2000-2005) les restriccions en la llibertat de moviment van intensificar-se: l'exèrcit israelià va violar sistemàticament els acords internacionals del 1997. No solament va anar limitant l'accés a molts espais de la zona H2, sinó també que s'hi desenvolupessin la majoria d'activitats econòmiques. Les prohibicions, sumades als constants tocs de queda que va viure la ciutat d'Hebron durant aquell període (més de 377 dies, incloent-hi un període de 182 dies consecutius, segons recull l'informe *Ghost*

Town de l'ONG israeliana B'Tselem) van provocar un abandonament massiu i un col·lapse econòmic d'aquesta àrea de la ciutat.

Segons el mateix informe, el 2011, hi havia 1.014 unitats familiars abandonades al centre d'Hebron. Dels habitatges abandonats, que representen el 41,9 % del total a la zona, el 65 % van quedar buits durant la segona intifada. Pel que fa als comerços, l'informe de B'Tselem també recull que, el 2011, 1.829 locals s'havien tancat. D'aquests, almenys 440 van fer-ho per complir una ordre militar, la resta van sucumbir a les pressions del despoblament de la zona, de les limitacions en la mobilitat i de la violència, exercida tant pel mateix exèrcit com pels colons. Els comerços tancats representen el 76,6 % del total d'establiments de la zona; d'entre ells, el 62,4 % van abaixar la persiana durant la segona intifada.

El carrer Shuhada (el carrer dels Màrtirs, en referència als morts del 25 de febrer del 1994) s'ha convertit en el símbol del despoblament i la segregació que viu el centre d'Hebron. El que havia estat el principal eix comercial de la ciutat ara és un carrer fantasma per on les palestines no poden ni caminar. Allà s'hi situava la principal estació d'autobusos de la ciutat, que ara és una base militar. Per tot això, fa sis anys que diversos grups de defensors dels drets humans van escollir aquesta data per impulsar la campanya Open Shuhada Street (Obriu el carrer Shuhada). Titulada en anglès amb l'objectiu que es converteixi en una iniciativa internacional, vol buscar complicitats a l'estranger, acabar amb l'ocupació i l'apartheid que es viu a Palestina i que se sent, especialment, als carrers del centre d'Hebron. ◀

ZUM ZEIG
presenta
ApexBrasil

Una pel·lícula de Michael Wahrmann

AVANTI POPOLO

En pantalla gran, només al Zumzeit Cinema

l'informes per twitter	l'ligues per Tinder Grinder Brenda	et mossos amb blablaçar
Fas política per facebook	Genèriques amb airbnb	vera i compra coses inútils per wallapop

En diuen democràcia i és una distopia hipster

BENVINGDES ALS DIMECRES DE **POLITO-PERRUQUERIA!** AVUI PARLAREM DE: **TÀCTIQUES DE GUERRILLA PILOSA D'AUTODEFENSA**

PAPI TU PATRACOLS DEL GRUP TURURUT DE PENSAMENT AVANÇAT

ÉS BEN SABUT QUE ALS MOSSOS NO HI HA RES QUE ELS DISPARI TANT LES FEROMONES COM UNA BONA CLAPA DE PÈL RASTELLUTIFORME.

HUUU NO ET GIRIS. FA UNA HORA QUE ENS SEGUEIX UN MOSSO EMPALMAT..

LA SEVA PROGRAMACIÓ SEXUAL APENES COMPREN ALTRA COSA QUE NO SIGUI ES TIREGASSAR, DESTRUIR I ESFILAGASSAR. JUGEU A 50 OMBRES D'EN GREY?

EL MEU CONSELL ÉS QUE ANEU A LA CLÍNICA DERMO-PERRUQUIL "L'INGENI" I US IMPLANTEU LES FAMOSES **RASTES AMB VELCRO!** HÍBRID DE NÍLO I PLASTI-LINA AMB TOTA LA TEXTURA JAMAICANA!

ELS MOSSOS ES QUEDARAN AMB LA RASTA I VOSALTRES SALVAREU LA VIDA. EH? HAJA HA VICTÒRIA! SEMBLA UN ROSTOLL DE GANXA: INJECTEM-NOS-EL!

PROPER CAPÍTOL: QUÈ FER AMB LES BARBASSES PERQUÈ NO US LES ARRISSIN ELS DEL PRIMAVERA SOUND? JO JA HE DEMANAT UN **CREDIT..** ¿PER PAGAR L'ENTRADA, BARBES TRISTES? ..PER CUGAR-HI DE BECARI!

TASERS! Pistoles amb energia renovable! Com no se m'havia acudit a mi abans?

No et maten i a més t'alineen els xacres. És perfecte! Perquè els nostres delinqüents porten els xacres fets un Cristo, Joan...

Deuen vendre Tasers al Veritas? I al Natura? Li diré a la Filipina que ho vagi a mirar avui mateix.

MERDA! Ara hauré de dir a l'Ada que no intenti prohibir els putos Taser quan arribi a l'Ajuntament...

VAL ERO SAN MARTÍ

28-29

La història del segle xx proporciona claus per entendre l'auge de l'islamisme radical

30

S'edita la versió catalana de 'Jo no sóc d'aquí', del polifacètic intel·lectual Joseba Sarrionandia

Lemebel: una veu que mai no callarà

Mort el passat 23 de gener, Pedro Lemebel va ser una veu de dissidència, de reivindicació de la diferència al Xile contemporani. Convertí la perifèria urbana en material literari a través de llibres com 'Adios mariquita linda'

Mireia Chavarria
@miretxebarria

Amb un art impertinent i provocador, va recollir la tradició de Francisco Copello, Carlos Leppe o Ernesto Muñoz

Durant la transició a la democràcia, va avergonyir públicament un escenari polític que optava pel pactisme

Sovint apareixia rere una cantonada de Bellavista, barri bohemí de Santiago de Xile. Reina de l'escenari urbà, sempre empolainada i coqueta, a punt per pujar a l'escenari, passejava la seva homosexualitat amb orgull i desvestia el Xile més hipòcrita amb la seva mirada aguda i felina, per retratar-ne les vergonyes amb les paraules més punyents i enrevessades. Tot això fins que, el passat 23 de gener, un cop d'aire es va endur la veu política de les minories, de les desposseïdes i de les oprimides. I les xilenes, en una afonia corpenedora, van propinar un dolç "*adiós, mariquita linda*" a l'escriptora i performista, roja i feminista, Pedro Lemebel.

Ella –i dic "ella" perquè sempre parlava de si mateixa en femení– va aprendre a transgredir les normes a la comuna on es va criar, San Miguel, barri d'acollida de migrants del sud que, a la capital, van dedicar-se a ser mestres forneres, com el seu pare. Nascuda el 1952, la dictadura li va escaparçar la joventut, una joventut que viuria precisament rodejada de gent disposada a lluitar aferrissadament per plantar cara a Augusto Pinochet. En aquella comuna, "el primer lloc digne on vam viure", els lemmes de l'esquerra més combativa i els crits de resistència del poble maputxe eren el pa de cada dia.

El capgròs que esdevingué princesa

Els primers talons d'agulla que va calçar van ser els de la seva mare, de qui prendria el cognom: "El Lemebel és un gest d'aliança amb el femení, inscriure un cognom matern, reconèixer la meua mare *huacha* (òrfena, borda) des de la il·legalitat homosexual i travestí".

I són aquestes sabates, els seus "*tacos políticos*", les que li proporcionen una manera de defensar-se, però també el coratge per enfilar-se als escenaris més polèmics, teatres que escollirà per a les seves *performances*. És així com durà a l'escena pública xilena una puixant reivindicació del cos com a objecte i subjecte polític i artístic. Juntament amb el poeta Francisco Casas, i al galop del col·lectiu Las Yeguas del Apocalipsis, esmicolaran la rigidesa de l'heteronormativitat i de les identitats de gènere, reivindicant el cos homosexual.

Amb un art performàtic directe, controvertit, impertinent i provocador, recolliran la tradició dels artistes xilens Francisco Copello, Carlos Leppe o Ernesto Muñoz, que també van treballar els conceptes de cos i el transvestisme des de la fotografia, el gravat, la pintura i, fins i tot, la dansa. Tanmateix, en el seu cas, l'espai triat per a la posada en escena és clau.

És per aquesta raó que la seva primera irrupció es produeix durant l'entrega del premi Pablo Neruda al poeta Raúl Zurita, a qui col·loquen una corona d'espines al cap. L'esdeveniment, que

té lloc a La Chascona, antiga casa de Neruda al barri Bellavista, irrita i atemoreix el món de l'art i la literatura. Una altra de les *performances* més conegudes és la de la *cueca* (dansa tradicional xilena) que van ballar sobre vidres, deixant-s'hi, literalment, la pell. Fins i tot tenien la seva pròpia interpretació de la figura de Frida Kahlo. I, per si fos poc, una mica abans de les eleccions de 1989, en una trobada d'intel·lectuals amb Patricio Aylwin, les eugues puguen a l'escenari amb talons i plomes i hi estenen una pancarta que clama: "Homosexuals pel canvi". En baixar, Casas li planta un petó a la boca a Ricardo Lagos, llavors candidat a senador, que esdevindria president de la república de Xile el 2009.

I és que l'objectiu era avergonyir públicament aquell escenari polític que es preparava per rebre els braços pactistes

Juntament amb el poeta Francisco Casas, l'artista va reivindicar el cos masculí tot referint-se a Frida Kahlo.

Reina de l'escenari urbà, sempre estava empolainada i coqueta, a punt per pujar a l'escenari / SEBASTIAN TAPIA BRANDES

d'una democràcia hipòcrita, venuda als interessos del neoliberalisme. Se seguiria perpetuant la discriminació social.

És per això que calia visibilitzar els cossos exclosos de la vida pública, aquells que pervertien descaradament les normes socials i sexuals, que s'escapaven dels rols de gènere, que trencaven amb els valors tradicionals del que era o "havia de ser" la família i que, en definitiva, feien trontollar la moralitat de la societat xilena. I, fent mofa de la profecia estesa internacionalment que la sida acabaria amb la humanitat, van voler representar la versió femenina dels genets de l'apocalipsi transformant-se en eugues.

A la perifèria de la crònica

Més que pel seu art performàtic, a Lemebel se la coneix per la seva literatura. S'inicia en aquesta matèria als 30 anys, després d'una desafortunada trajectòria en el món de la docència en arts plàstiques, en què la seva transgressió dels models pedagògics tradicionals i el seu "aspecte homosexual" són motiu d'expulsió de dos instituts de secundària. És aquesta discriminació, viscuda des de la infància als suburbis de classe baixa, la protagonista de la seva literatura.

"La meva homenia va ser la mordassa. No va ser anar a l'estadi i agafar *combos* pel Colo Colo. El futbol és una altra homosexualitat tapada, com el *box*, la política i el vi. La meua homenia va ser mossegar-me les burles, menjar ràbia per no matar a tot el món. La meua homenia va ser acceptar-me dife-

rent", va afirmar. Prenent l'escriptor mexicà Carlos Monsiváis com a referent, adopta la marginalitat i la pobresa com a focus d'atenció. I és que, igual que les protagonistes de les seves cròniques, ella també va néixer a la perifèria de la ciutat, al Zanjón de la Aguada. És un canal que creua Santiago de Xile, al voltant del qual "com si fossin fongs que per miracle broten després de la pluja, floreixien entre les escumbreries els casots precaris que van rebre el nom de *callampas* per la forma instantània de prendre un lloc clandestí en l'opac fangar de la pàtria".

Per ella, traduir la geografia urbana a llenguatge literari significa invertir els termes per tal de fer justícia. El seu plànol de Santiago situarà l'excèntric i obscè, la pobra, l'homosexual, al centre; el Xile més tradicional, classista, racista, hipòcrita i normatiu passaria a la perifèria, desproveït de qualsevol interès. A *La esquina es mi corazón*, *Loco afán*, *De perlas y cicatrices* o *Tengo miedo torero*, Lemebel rastreja els carrers de la ciutat buscant rostres d'éssers deixats al marge. I també en ressegueix els trets, per fer un retrat polític i social del moment, a *Zanjón de la Aguada* i *Adiós mariquita linda*.

És per això que escull, per farcir els seus textos, la deshinibida senyora Babilònia, que passeja el seu gos despullada davant l'escandalitzada burgesia d'una platja semiprivada de Cau-Cau; el jove que reprimeix la seva homosexualitat abraçant enfervorit l'amic quan l'equip fa gol; les artistes del circ travestit i motejat, o la dona que, gràcies al perruquer, pot transvestir-se "amb l'exuberància *coliza* ("marieta", en xilè) negada

Lemebel rastreja els carrers de la ciutat buscant rostres d'éssers deixats al marge; també en ressegueix els trets, per fer un retrat polític i social d'un moment històric

socialment". Fent malabarismes amb les paraules, elabora un text directe però distant, col·loquial però recargolat, amb un toc d'acidesa i un llenguatge propi ple de modismes i expressions xilenes. Les seves cròniques es capbussen a les entranyes de l'urbans, s'impregnen de les misèries del seus passatges més obscurs. En un atac d'amor i ressentiment, aquell nus a l'estómac de malestar i d'impotència que sentim totes les víctimes de la injustícia capitalista explota en una crítica feroç i aguda al sistema i al país.

Una veu àcida, emmudida

1986. Estación Mapocho. La concentració es congrega al seu voltant. Ella es posa els talons d'agulla, el seu escenari. Silenci. Una falç li travessa el rostre maquillat de blanc. S'aclareix la veu. Envalentida per l'altura, comença a llegir el seu manifest *Parlo per la diferència*, que el moviment gay adoptaria posteriorment com a propi. Parla dels seus orígens, de les seves lluites personals i col·lectives, parla del centre i de la perifèria. És una declaració de principis. Tothom l'escolta. De sobte, etziba, dirigint-se al Partit Comunista: "[...] *Mi hombría fue difícil / Por eso a este tren no me subo / Sin saber dónde va / Yo no voy a cambiar por el marxismo / Que me rechazó tantas veces / No necesito cambiar [...]'* Silenci.

Defensora dels Drets Humans, amb un ferm discurs contra la dictadura i el neoliberalisme, va ser de les primeres a reivindicar públicament l'homosexualitat i a denunciar la rigidesa de les identitats de gènere a Xile. "Parlo per la meua diferència; defenso el que sóc". I la seva veu no callaria ni davant les seves companyes del Partit Comunista, al qual sempre es va sentir molt propera però mai benvinguda, a causa del pensament i les pràctiques masclistes que hi predominaven. "*Pero no me hablo del proletariado / Porque ser pobre y maricón es peor / Hay que ser ácido para soportarlo*".

Aquest darrer 23 de gener, doncs, Xile es va llevar amb el regust amarg d'haver perdut una gran lluitadora. "Però qui pot deixar sense veu a Lemebel? La seva veu existeix i persisteix", deia el comunicat de la seva mort, fent referència al càncer de laringe que la va matar. I és que el llegat de l'artista ja fa temps que ha deixat petjada. La seva veu ja ha fet canviar moltes consciències i la seva literatura en pot fer canviar moltes més encara. La seva era una veu transgressora. Una veu àcida; política. Una veu més femenina que masculina. Una veu feminista. Una veu orgullosament homosexual. Una veu que mai no callarà. ◀

Com seria la **Directa** si estigués escrita en castellà?

Entra a www.diagonalperiodico.net i descobreix-ho

2n Premi a l'Opinió Escrita

Premi a un article d'opinió relacionat amb el tema de l'Agenda Llatinoamericana Mundial 2016:

Propietat i desigualtat

Termini de presentació: 31 de març de 2015

S'hi pot presentar qualsevol persona major de 16 anys

Consulteu les BASES a: www.llatinoamericana.org

L'Orient mitjà, del panarabisme a l'Islam polític

Durant els darrers anys, l'islamisme més extrem ha reforçat les seves posicions. Entre brots xenòfobs a Europa i ofensives militars gihadistes, resulta difícil no caure en etiquetes, prejudicis i generalitzacions a l'hora de debatre sobre el món musulmà

Joan Mas Autonell
@La_Directa

Amb l'extensió de la lluita anticolonial, la idea d'unir el poble àrab sota una mateixa nació-estat va guanyar adaptes: Egipte i Líbia van intentar unificar-se amb altres països

El desprestigi de líders com Nasser i al-Gadafi va suposar que les fronteres marcades per Occident es mantinguessin vigents fins que les han qüestionat grups com Estat Islàmic

El creixement de l'islamisme més extrem als països musulmans és fruit d'un procés històric i cal analitzar-lo des d'aquesta perspectiva. Des de molts àmbits occidentals, tot sovint es redueixen les problemàtiques que viu l'Orient Mitjà a una qüestió purament religiosa. L'associació entre àrab i islamista també és molt recurrent. Però les reivindicacions polítiques i socials d'una gran part del món islàmic contemporani s'han canalitzat a través d'una òptica secular i laica. No és fins fa poques dècades que l'Islam polític comença a incidir en major mesura entre franges de població generalment empobrides. En aquest procés, han perdut pes alguns corrents ideològics d'esquerra, sense contingut religiós, que anteriorment havien assolit un alt grau d'hegemonia.

El moviment nacionalista àrab

A mitjans del segle XIX, un moviment modernitzador va recórrer el conjunt del món àrab. A Egipte, Gamal Abdel Nasser va liderar un cop d'estat, impulsat pel Moviment dels Oficials Lliures, que va obligar a abdicar al rei Faruk I el 1952. El projecte polític del militar egipci partia d'una visió aparentment socialista i emancipadora, contrària a la ingerència de les potències occidentals. Nasser era favorable a l'enderrocament de les fronteres colonials dissenyades pels Acords Sykes-Picot, pactats per França i l'Imperi Britànic durant la Primera Guerra Mundial.

El pensament renovador de Nasser va fer ressorgir el panarabisme. Amb l'extensió de la lluita anticolonial, la idea d'unir el poble àrab sota el marc d'una mateixa nació-estat va guanyar adeptes arreu del territori. Una mica més endavant, el Partit

Baas -inicialment defensor de plantejaments panarabistes i socialistes- va assolir el poder a Síria i l'Iraq. Tot plegat va ser un procés global de canvis profunds en el qual les instàncies religioses no van participar.

La nacionalització del Canal de Suez, impulsada pel govern egipci l'any 1956, es va percebre com una derrota definitiva de l'imperialisme occidental. Aquesta va ser una nova empenta a les postures del moviment nacionalista àrab. El 1958, Egipte i Síria van ajuntar-se en un mateix estat, la República Àrab Unida. Malgrat tot, la pressió dels interessos locals va acabar amb l'intent d'unificació el 1961, després d'un cop d'estat a Damasc.

El panarabisme, però, es va associar en gran mesura a la figura de Nasser durant massa temps. La progressiva pèrdua de prestigi del líder egipci també va significar el principi de la fi del nacionalisme àrab. L'ofensiva llamepec d'Israel durant la Guerra dels Sis Dies el 1967 en va ser la culminació. El 1969, Muammar al-Gaddafi va liderar un cop d'estat a Líbia per enderrocar el règim monàrquic que regnava al país i es va erigir com a cap visible del panarabisme. El militar va voler unificar Líbia amb un gran nombre d'estats, però no va prosperar cap dels seus intents.

De la fi del panarabisme a l'auge de l'Islam polític

Avui dia, el panarabisme com a referència ideològica ha quedat definitivament a un segon pla. La deriva autoritària dels poders polítics de la majoria de règims àrabs, unida als interessos propis de les oligarquies de cada país, ha impedit que la unió prosperés. La definició de les fronteres colonials s'ha mantingut

**KEEP CALM
AND
WATER IDEAS**

Lab
COOP

Laboratori
d'Emprenedoria
Social
Cooperativa

www.labcoop.coop

MISSATGERIA
NETEJA
TREVOL

1984
2014

934.988.070

eco⁵ GRUP COOPERATIU

productes
de la
terra

El portal
de venda
de productes
dels PPCC

www.productesdelaterra.cat

COL-LECTIU RONDA

assessorament JURÍDIC
a PERSONES i entitats
d'economia SOCIAL

www.ronda.coop

TAM-TAM

disseny gràfic · il·lustració
web · compaginació

www.fundaciótamtam.org

El canal de Suez, abans de ser nacionalitzat pel govern Nasser / ROYAL FORCE

vigent fins fa poc. Els primers en trencar-la han estat els combatents de l'Estat Islàmic (EI), que pretenen implantar un projecte panislamista de base sunnita profundament reaccionari.

Fa unes quantes dècades que el panislamisme va guanyar força al món musulmà com a nou paradigma polític. La firma dels Acords de Camp David entre Egipte i Israel el 1978 va ser la constatació del fracàs del moviment nacionalista àrab. L'any següent, l'impuls de l'Islam polític es va traduir en la Revolució Islàmica de l'Iran, liderada per l'Aiatol·là Jomeini. A terres perses religiós i estat han anat estretament agafats de la mà des de llavors. Des dels vuitanta fins a l'actualitat, els moviments islamistes tant moderats i com extremistes han augmentat la seva presència al nord d'Àfrica i a l'Orient Mitjà. En alguns casos, els entorns de les mesquites van ser els espais on els grups oposats a les repúbliques autocràtiques van tenir més capacitat per organitzar-se. La forta repressió rebuda va enfortir les posicions islamistes i va ajudar a transmetre un discurs de temàtica més religiosa a alguns sectors de l'oposició.

El sorgiment de les organitzacions gihadistes armades

La dècada dels vuitanta també és el punt de partida de les organitzacions islamistes de caràcter armat. Encara sota una lògica de guerra freda, la presència de l'URSS a l'Afganistan va fer que els EUA aportessin finançament i tot tipus d'armament als qui encapçalaven la insurgència contra les tropes soviètiques. Tot i que enguany sembla una paradoxa, el suport americà va ajudar a crear la primera matriu de les organitzacions gihadistes. Més endavant, aquest esquema s'estendria per la resta del món musulmà fins evolucionar en grups com Al-Qaeda. Pocs anys després, el 1991, va esclatar un altre conflicte provocat per l'impuls de l'Islam polític a Algèria. La pugna entre el Front d'Alliberament Nacional i el Front Islàmic de Salvació (FIS), un partit islamista que va guanyar la primera ronda de les eleccions generals, va derivar en un cop d'estat militar i una guerra civil.

La deriva neoliberal, empresa per règims com el de Hosni Mubarak a Egipte, també va reforçar les posicions de l'Islam polític. La confraria dels Germans Musulmans va estendre una xarxa d'assistència social per cobrir les necessitats mínimes de la població més empobrida, per compensar la reducció governamental de les prestacions socials. A la Franja de Gaza, Hamàs va organitzar un tipus d'activitat similar per contrarestar els efectes de l'ocupació i del boicot comercial d'Israel. Al Líban,

per la seva banda, va aparèixer Hezbollah. Enmig d'una cruenta guerra civil, l'organització es va fundar el 1982 amb els objectius de defensar la comunitat xiïta del país. Actualment, segueix sent un actor armat amb molta rellevància sobre el territori.

Els anys noranta i la primera dècada del segle XXI marquen una etapa d'estabilitat per la majoria de règims polítics autoritaris que governaven el Magrib i l'Orient Mitjà. No va ser fins a l'esclat de les primaveres àrabs que el panorama de la regió va canviar radicalment. En pocs mesos, les protestes en reclam de justícia social, democràcia i més participació ciutadana van saltar d'un lloc a un altre en una dinàmica de rebel·lió i d'efecte dominó que va fer caure les dictadures oligàrquiques de molts estats àrabs.

Conseqüències de les 'primaveres'

Tot i que es va enderrocar a autòcrates com el tunisià Ben Ali, Mubarak o Gaddafi, a la majoria de països àrabs la transició política no ha estat com s'esperava: l'autoritarisme, la violència estructural i la manca de democràcia que apliquen moltes noves institucions de poder demostra que la situació no ha canviat tant allà on representa que van triomfar les revoltes. En alguns casos, fins i tot, les mal anomenades *primaveres* s'han convertit en fosques tardors de guerra oberta i conflicte armat, amb Síria com el cas més tràgic i evident.

El fenomen va ser un punt d'inflexió que va encetar un cicle de conflictes a l'Orient Mitjà que encara no està tancat. Les conflictivitats que s'hi manifesten són molt diverses, es transformen constantment i se superposen les unes a les altres. Les conseqüències de les revoltes varien segons cada país i han tingut ressò més enllà del context pròpiament àrab per abastar tot el món musulmà: com a resultat, l'Islam polític ha tornat a irrompre amb força en aquest escenari convuls i és un element a tenir en compte. Les confraries dels Germans Musulmans -il·legalitzades i reprimides durant dècades-, diverses organit-

zacions d'ideologia salafista i tot un trencaclosques confús de grups armats gihadistes -des de faccions d'Al-Qaeda fins a l'EI- promouen en els seus respectius espais d'acció una pugna per materialitzar el seu propi model d'estat ideal, inspirat en els preceptes de la fe islàmica. De rerefons, a alguns països -especialment allà on hi ha hagut una implosió de l'EI, com és el cas de l'Iraq o de Síria- s'ha generat un enfrontament entre grups de població de les dues principals branques religioses de l'Islam: la corrent sunnita -més ortodoxa i majoritària al món musulmà- i el xiisme, una branca islàmica més minoritària que té la seva principal comunitat de fidels a l'Iran.

Occident i l'Àrab Saudita

Les potències d'Occident també prenen part en el nou escenari turbulent del Pròxim Orient. L'existència de recursos naturals preuats com els hidrocarburs o la posició estratègica on es troben molts països àrabs són, i han estat, factors d'inestabilitat més que no pas de benestar. Per preservar els seus interessos, els estats occidentals han aplicat una estratègia de *realpolitik*: la seva ingerència ha estat el principal garant de les classes dirigents i dels règims autoritaris que governen l'Orient Mitjà.

El paper d'Occident a la regió va estretament lligat al d'Àrab Saudita. L'estat de la família Saud és un dels principals aliats dels EUA a l'Orient Mitjà. Es tracta d'una monarquia autocràtica crescuda en el petrodòlar. Es basa en l'ultraconservadorisme i l'absolutisme per concentrar el poder polític, econòmic i religiós en mans d'unes poques elites dirigents. Darrerament, s'ha acusat a aquest país de finançar, juntament amb Qatar, l'EI. El projecte polític basat en el sunnisme ortodox que vol imposar aquest grup armat a Síria i l'Iraq coincideix amb el model estatal d'Àrab Saudita, que hauria trobat en l'organització gihadista un aliat per ampliar la seva influència sobre nous territoris i frenar així la creixent expansió de l'Iran xiïta... ◀

Recomanacions bibliogràfiques

Olga Rodríguez, 'Yo muero hoy: las revueltas en el mundo árabe' (Editorial Debate, 2012)

Marc Almodóvar, 'Egipte rere la barricada: revolució i contrarevolució més enllà de Tahrir' (Virus Editorial, 2014)

Els acords de Camp David de 1978, signats per Egipte i Israel, van escenificar el fracàs del moviment nacionalista àrab / STF

No és d'allà

Pol-len Edicions publica 'Jo no sóc d'aquí', un recull de textos inclassificables, reflexius i divulgatius, del polifacètic intel·lectual basc Joseba Sarrionandia

Guille Larios
@La_Directa

En el pròleg de l'edició de 1985 de *Jo no sóc d'aquí*, José María Larrea ja avisava: intentar presentar el seu autor (el filòleg, traductor, escriptor i poeta Joseba Sarrionandia), intentar catalogar o resumir el llibre, era més aviat absurd. Absurd per la varietat de temàtiques explorades, que es presenten sense un ordre ni estructura destacables; absurd per les complexes anàlisis de fets o circumstàncies relativament trivials que ell converteix en peculiars; absurd per l'extens univers que brota de la ment d'una sola persona en un llibret tan reduït. Tanmateix, sí que hi ha coses per recalcar. Com l'àmplia demostració de bagatge literari i artístic de Sarrionandia, que transmet l'essència d'un escriptor rodat i amb la capacitat de tractar un ampli ventall d'idees. D'algú capaç d'abordar "laments de pobles, cròniques del món i anàlisis literàries", en paraules de Larrea.

Mixtura d'estils i temes

Jo no sóc d'aquí és un recull de petits regals per a llegir amb pau, un treball ric i preciosista d'estètica poètica i potencial per a esdevenir, si no ho és ja, un títol de referència. Tant pels que ja estiguin en contacte amb *Sarri*, com pels que encara no s'hagin trobat amb la seva obra i no coneguin aquest exponent de les lletres basques, també lluitador polític compromès amb la llibertat. El seu llibre ofereix mixtures d'estils en escrits de tall filosòfic, de divulgació artística, literària o poètica. S'acosta a mitologies i fa reflexions de caràcter religiós, antropològic o etmològic. Pel camí, destaca un evident treball de documentació històrica i literària, que denota coneixement de nombroses produccions culturals de la memòria històrica basca, europea i d'arreu.

Resulta noticable que *Sarri* rondés els 24 anys en el moment d'escriure el llibre, també que estigués empresonat a Herrera de la Mancha. Coneixent la vida de l'autor, ressonada en part gràcies als germans Muguruza, algunes lectures poden esperar un llibre de lluita carcerària i escrits torturats. Però no el trobaran en aquesta obra. Sarrionandia imprimeix en cadascun dels dies recollits en aquest diari un estil propi, aliè a la influència de la presó -que s'hauria pogut filtrar en les seves formes, pel fet d'estar vivint i escrivint en reclusió. La realitat i fets de la seva vida en presidi són reduïts per *Sarri* a la dimensió "d'anècdota".

L'autor assaja un savi exercici d'obviar el que l'envolta sense

oblidar-ho, perquè l'engranatge penitenciari no l'integri en cap línia de pensament. Perquè Sarrionandia "no és d'allà". El seu lloc és un altre: amb la creació i les idees, lluny d'aquella cel·la (sovint de càstig, prèvia implantació del sistema FIES), volant per a no deixar-se atrapar per la repressió, viatjant centenars d'anys enrere per a revisar un poema gaèlic que el diverteix, per explicar-nos faules o llegendes populars d'arreu. O per acostar-nos algunes curiositats lingüístiques i etimològiques del seu èuscar estimat.

Obviar sense oblidar

Les "anècdotes" també arriben, dosificades puntualment, sense decoracions ni sobrecàrregues, recordant que "estem on estem". Interposant-se, com una mosca sota el nas, en la relació d'amor/odi entre escriptor i dedicació intel·lectual, sentiment que expressa en un capítol dedicat a l'Arc de Sant Martí: "No escric per a mi, perquè, malgrat que lleigeixo molt d'altres autors, els meus textos em generen rebuig. No escric per a ningú en concret ni per a cap tipus determinat de gent, i menys encara per a tothom".

Sarri obvia però no oblidava. Perquè és a partir dels petits fragments de la seva vida a presó on l'autor ens sacseja i ens

porta a la realitat física que l'envolta i el reté, per a reafirmar la seva militància i la seva lluita, ferm com una estaca, aïllat en cel·les de càstig i actiu en vagues de fam, en constant rebel·lió davant del tracte dels funcionaris i de les condicions de la presó.

Així, el seu domini del llenguatge, també articulat al voltant de reflexions sociopolítiques i la voluntat d'explorar la conducta, el du a aconseguir fragments i postulats intensos que, a més, mantenen certa vigència amb qüestions actuals. Tal és el cas de fragments com "Quan la llengua és el nostre refugi", una declaració d'amor i de pertinença a l'èuscar, i de "La violència i la simplesa", que reflexiona al voltant de "l'anatomia de la violència". O del demolidor text "Sobre el silenci", l'epíleg que tanca el volum. ◀

LLIBRE

Jo no sóc d'aquí

Autor : Joseba Sarrionandia
Traductores: Maria Colera Intxausti,
Ainara Munt Ojanguren
Pàgines: 175
Editorial: Pol-len Edicions

una altra economia és necessària
una altra forma d'estalviar ja és possible

coop57
serveis financers ètics i solidaris

www.coop57.coop

ger
ENTITAT
CULTURAL I
ESPORTIVA

C/ del Pi 25, Ribes (Garraf), Països Catalans
08810. Tlf: 93 896 12 00. ger@mesvilaweb.com

...aquest estiu posem la directa amb la nova web
www.entitatger.cat

liberacion (anarquista)

Fig. de Nelson T. San Juan Boscón
L'Anarquisme

www.nodo50.org/anarquismos

Ha tingut un accident?
Ha sofert una lesió? Què és?
Tractament per obtenir la
màxima cura.

PRIMERA CONSULTA GRATUITA.

SERVEIS JURÍDICS VERDUMERIC

Alvaro Aznar, Lluís Riccio i Mònica Borrada. Advocats

2ª edició
ISBN 978-84-617-2798-8
364 pàgs.

**el grillo
libertario**

distribuidora
anarquista

www.nodo50.org/elgrillolibertario
elgrillolibertario@nodo50.org

**Un reflejo
de la sociedad**

Crónica de una experiencia
en las cárceles de la democracia

Amadeu Casellas

RESSENYES

Llums i ombres de l'esport soviètic

Ignasi Franch
@ignasifranch

En plena Guerra Freda, qualsevol matèria podia ser utilitzada com a indicatiu de la superioritat del capitalisme sobre el comunisme, i viceversa. La carrera aeroespacial va convertir-se en una lluita d'orgulls nacionals, de sistemes políticoeconòmics a la cerca de legitimitat. Però aquesta batalla propagandística també va tenir lloc en àmbits més mundans com el de l'hoquei. I és que, des del Reial Madrid del “desarrollismo” franquista a l'atletisme de la República Democràtica d'Alemanya, l'èxit esportiu s'ha emprat repetidament com una eina de propaganda, sigui amb finalitats d'apaivagament social interior o de rentat d'imatge exterior.

Red Army explica l'aposta de la Unió Soviètica per l'hoquei sobre gel, materialitzada en diverses generacions de jugadors excepcionals i una selecció de referència mundial. En gran mesura, el relat gira al voltant d'un testimoni recurrent, el defensa Viacheslav Fetisov. Les seves experiències fonamenten un relat informal dels canvis esdevinguts a la Rússia recent: els trasbalsos de la *perestroika*, l'obertura a l'exterior en forma d'aventura americana, el retrobament amarg amb un país convertit a l'ultracapitalisme... i el present, sota el lideratge de Vladimir Putin, a la cerca de l'autoestima perduda. La pel·lícula també aborda la figura de dos sel·leccionadors representats

com a antagonistes: el paternal Anatoli Tarasov, un visionari que moldejà joves esportistes amb mètodes multidisciplinaris, i el despòtic Viktor Tikhonov, un fanàtic de l'entrenament dur.

El joc col·lectiu de l'equip rus, basat en el moviment perpetu i en el joc de passades, evoca un bell sentit del col·lectiu amb ressons socialistes; Tikhonov, en canvi, representa les possibilitats d'abús autoritari en un sistema poc transparent. Gabe Polsky, debutant en el camp del documental, es mou entre aquests oposats de fascinació i de crítica, llençant fils temàtics que transcendeixen el reportatge sobre esports. Com a entrevistador, Polsky va més enllà del periodisme informatiu per buscar, i trobar, alguns moments d'incomoditat, d'emocions espontànies. El realitzador no esgota les possibilitats d'anàlisi i renuncia a significar-se discursivament, però la seva ironia desactiva reduccionismes possibles. Gràcies a un muntatge molt àgil, aconsegueix que el film resulti apte per a les audiències més impacients. ◀

CINEMA

Red Army

Director i guionista: Gabe Polsky
Durada: 85 minuts

Cartografia coral de sexualitats

Maties Lorente
@mtslorente

Marrano ve de l'àrab *muharram*, que significa “cosa prohibida”. Té sentit, doncs, que l'antologia de relats en diferents formats i estils publicada en la col·lecció D-Fracciones de Pol-len Edicions es diga *Relatos marranos*. I és que la sexualitat es torna prohibida (muharram) quan s'allunya de la lògica compartimentada de la societat de consum.

“Proposem aquests relats com a perversions per a la supervivència de qui no oblida els seus orígens amb la finalitat de subvertir-los, com a desviacions de les normes imposades sobre la sexualitat, com a festins prohibits a punt de delectar els teus sentits”. Ho diuen Helen Torres i Aida I. de Prada, impulsores del projecte, a la introducció del llibre. *Relatos Marranos* es va gestar mitjançant una convocatòria pública de textos que parlaren de la sexualitat. La seua inspiració els va arribar amb la Muestra Marrana, un festival de porno no convencional que se celebrava a Barcelona. Com diuen Torres i Prada a la web de la iniciativa, “la nostra intenció era motivar la gent llettrada o no- a escriure sobre aquest gran tabú maquil·lat pel Photoshop que és la sexualitat”.

De totes les peces que els van arribar, van seleccionar 24 textos i il·lustracions que finalment formarien part del llibre. A

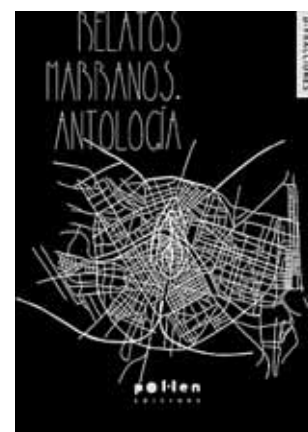
més, van demanar a gent reconeguda en el món de l'activisme, l'art o la literatura que formaren part del recull. Així, també es poden trobar textos de Brigitte Vasallo, Diana J. Torres o Txus García. Les obres estan publicades amb llicències Creative Commons sota el principi de l'ecoedició. També la sexualitat forma part del procomú.

L'antologia no pretén ser un recull d'experiències estereotipades, ni un catàleg de conductes sexuals. El llibre recull les diferents maneres d'entendre, de percebre i de sentir la sexualitat de les diverses autores. La poesia, l'assaig, l'entrevista o el relat curt es posen al servei de la sensualitat, dels eflusis, de l'excitació, dels orgasmes. Així, de peça en peça, es va cartografiar una mirada comuna envers la sexualitat, configurada a través de recorreguts individuals per racons que defugen el tradicionalisme. ◀

LLIBRE

Relatos marranos. Antología

Autoria: Diverses autores
Editorial: Pol-len Edicions
Pàgines: 288

/ GUYE SANCHO

“El sandinisme ha de plantejar noves respostes al capitalisme”

Xavier Puig i Sedano
@xavierps7

Hauria sigut possible una revolució sandinista sense lluita armada?

De cap manera. Durant la dictadura d'Anastasio Somoza es van produir bastants alçaments, fins i tot per part d'oficials de la mateixa guàrdia i de gent del partit. S'havia intentat progressar per la via electoral i per la política del pacte, però el règim no ho va permetre. L'única opció que va quedar-li al poble nicaragüenc va ser prendre les armes.

Com et va canviar estar a primera línia del Front Sandinista d'Alliberament Nacional (FSLN)? Te'n peneixes?

No. Em deien que era molt dura, autodeterminada, manaire, dispositiva i insensible, però jo ho nego. Si treballes per canviar les coses, tens una dictadura al davant i una gran quantitat d'organismes que volen enxampar-te, has de buscar com garantir la teva seguretat per continuar sobrevivint. I això implica armar-te amb una cuirassa i ser prou forta psicològicament per controlar les emocions. Durant el conflicte, si no estaves preparada, la guàrdia et podia identificar tan bon punt mostressis una reacció davant la foto d'un company mort.

Quin era el paper de les dones dins l'FSLN?

En els inicis de la guerra, entre 1961 i 1967, les dones no combatíem. D'alguna manera, es creia que no estàvem preparades per suportar els rigors inherents al combat. Com a màxim, se'ns utilitzava per fer arribar correu i altres tipus d'accions on passàvem desapercebudes pels aparells de seguretat de l'Estat. A partir de 1967, però, algunes vam començar a participar en incursions. La primera va ser Luisa Amanda Espinosa, que va acceptar tots els riscos que comportava la vida clandestina i militar. Malauradament, va morir en combat al cap de pocs dies. Ella dona nom avui a un dels moviments de la dona organitzada a Nicaragua. I el 1969 va ser el meu torn, però fins al 1974 no es va normalitzar la nostra presència en espais de combat.

Què va passar el 1974?

Es va fer l'operatiu Diciembre Victorioso, consistent en pren-

dre possessió d'una casa on es duia a terme la recepció de l'ambaixador americà per part d'un ministre de la dictadura. S'hi havia convocat el cos diplomàtic, el gabinet del Govern i el més destacat de la burgesia. L'objectiu era prendre l'edifici i tenir ostatges per exigir a Somoza que alliberés a presoners polítics. A l'acció, que va ser determinant per a l'enderroc del règim i el relleu de l'FSLN, hi van participar tres dones. Això va demostrar que érem perfectament capaces de desenvolupar-nos en la vida clandestina i de combat. Des d'aleshores, el nostre paper a la guerrilla va anar creixent. Quan va arribar la insurrecció, el 1979, va esdevenir massiva.

La participació era en l'àmbit ras o també hi havia dones amb quotes de poder?

La majoria estàvem en les esquadres de combat. Jo mateixa, durant la insurrecció, vaig estar al Front Occidental Rigoberto López Pérez com a membre de l'Estat Major, on quatre dels set membres érem dones. Després, amb el triomf de la revolució, algunes vam ocupar càrrecs de direcció, fins i tot amb responsabilitats regionals o en ministeris de govern. L'obertura que va propiciar la revolució va ser gran. Fins al punt que, en l'actualitat, una llei estableix que hi ha d'haver “un home per cada dona” en els governs.

Alguns sectors socials critiquen que el Govern sandinista de Daniel Ortega s'ha liberalitzat en la segona etapa de govern. Què en penses?

Ortega no pot gestionar la situació igual com ho feia abans. El Govern ha hagut de fer concessions, ser més obert amb la burgesia, amb l'empresa privada i també amb la pluralitat que exigeix l'Assemblea. No considero que hagi virat a la dreta, sinó que era impossible reproduir un escenari similar als anys vuitanta, perquè malauradament la correlació de forces a escala internacional no ens afavoreix. En tot cas, des de la perspectiva de canviar el món pel benefici de les majories, el sandinisme ha de fer una revisió i plantejar noves respostes al capitalisme imperant. ◀

inDirecta

Leticia Herrera

Exdirigent sandinista

Guerrillera, mujer y comandante de la Revolución Sandinista. Així es titula el llibre de Leticia Herrera. A mig camí entre la memòria i l'entrevista de gran format, és un relat en el qual l'exdirectora de Resolució Alterna de Conflictes de Nicaragua repassa la seva trajectòria de militant. Nascuda a Costa Rica l'any 1949, però criada al país centreamericà, va viure els primers compassos de la revolució sandinista com a estudiant a l'URSS. El 1969 va tornar al seu país per reforçar les files del Front Sandinista d'Alliberament Nacional (FSLN). Pionera entre la seva generació, va tenir un paper decisiu per tal que les dones ocupessin llocs importants en les estructures sandinistes. Primer, es va implicar en l'operació Diciembre Victorioso –clau per a la victòria de la revolució, que arribaria cinc anys després–; més tard, va ser membre de l'Estat Major al Front Occidental Rigoberto López Pérez. Amb l'FSLN al poder, Leticia Herrera fou Coordinadora General dels Comitès de Defensa, diputada durant tretze anys i vicepresidenta de l'Assemblea Nacional entre 1984 i 1990.